

Міністерство освіти і науки України
Ніжинський державний університет імені Миколи Гоголя
Факультет психології та соціальної роботи
Кафедра дошкільної освіти

Магістерська робота на тему:

**Статеве виховання дітей дошкільного віку засобами
сюжетно-рольової гри**

Виконала:

студентка VII курсу, групи ДОМз –61
галузі знань: 01 Педагогічна освіта
напряму підготовки: 012 Дошкільна
освіта

Биркун Анни Анатоліївни

Науковий керівник:

Аніщук А.М. канд. пед. наук, доцент

Рецензенти:

Пихтіна Н.П. канд. пед. наук,

Пісоцький О.П. канд. псих. наук, доцент

Ніжин – 2021

АНОТАЦІЯ

Биркун А.А. Статеве виховання дітей дошкільного віку засобами сюжетно-рольової гри. Рукопис. Ніжин, 2021. – 86 с.

Кваліфікаційна робота виконана на теоретичному та практичному рівнях. На теоретичному рівні уточнено зміст та структуру провідних категорій, проаналізовано теоретичні аспекти статевого виховання дітей дошкільного віку. Розкрито вплив сюжетно-рольової гри на виховання дітей різної статі. Виділено та обґрунтовано педагогічні умови статевого виховання дошкільників засобами сюжетно-рольової гри.

На емпіричному рівні визначено критерії, показники та рівні статевої вихованості у старших дошкільників, досліджено вплив батьків та педагогів на даний процес. Розроблено систему роботи зі статевого виховання дітей дошкільного віку засобами сюжетно-рольової гри, перевірено її ефективність.

Ключові слова: статеве виховання, статева вихованість, сюжетно-рольова гра, ідентифікація, диференціація, статево-рольове виховання.

ANNOTATION

Birkun A.A. Sexual education of preschool children by means of plot role play. Manuscript. Nizhyn, 2021. - 86 p.

Qualification work is performed on theoretical and practical levels. At the theoretical level, the content and structure of the leading categories are specified, the theoretical aspects of sexual education of preschool children are analyzed. The influence of plot role play on the upbringing of children of different sexes is revealed. The pedagogical conditions of sexual education of preschoolers by means of plot role play are singled out and substantiated.

At the empirical level, the criteria, indicators and levels of sexual education of older preschoolers are determined, the influence of parents and teachers on this process is studied. The system of work on sexual education of preschool children by means of plot role play is developed, its efficiency is checked.

Key words: sexual education, sexual education, plot-role play, identification, differentiation, gender-role education.

ЗМІСТ

ВСТУП	4
РОЗДІЛ 1. НАУКОВО-ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ СТАТЕВОГО ВИХОВАННЯ ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ	10
1.1. Обґрунтування базових понять дослідження	10
1.2. Статеве виховання дошкільника: зміст, завдання та шляхи ефективної реалізації	14
1.3. Сюжетно-рольова гра як засіб статевого виховання дошкільників	19
ВИСНОВКИ ДО РОЗДІЛУ I	26
РОЗДІЛ 2. ЕКСПЕРИМЕНТАЛЬНЕ ВИВЧЕННЯ ОСОБЛИВОСТЕЙ СТАТЕВОЇ ВИХОВАНOSTІ ДОШКІЛЬНИКІВ	27
2.1. Методика констатувального експерименту	27
2.2. Характеристика статевої вихованості старших дошкільників.....	31
2.3. Вплив закладу дошкільної освіти на статеве виховання дошкільників	37
ВИСНОВКИ ДО РОЗДІЛУ II	41
РОЗДІЛ 3. ВИКОРИСТАННЯ СЮЖЕТНО-РОЛЬОВОЇ ГРИ У СТАТЕВОМУ ВИХОВАННІ ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ	42
3.1. Обґрунтування педагогічних умов використання сюжетно-рольових ігор у статевому вихованні дітей дошкільного віку	42
3.2. Система роботи з поліпшення ефективності використання сюжетно-рольових ігор у статевому вихованні дітей дошкільного віку	45
3.3. Оцінка ефективності формувального етапу дослідно-експериментальної роботи	50
ВИСНОВКИ ДО РОЗДІЛУ III	56
ВИСНОВКИ	57
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	61
ДОДАТКИ	66

ВСТУП

Становлення та розвиток українського суспільства, інтеграція в суспільство європейського зразка неможливі без гармонізації суспільних відносин на засадах гендерної соціалізації. Безумовно, гендерні відносини є відображенням гендерної свідомості сучасного суспільства, важливим чинником формування якої є, була і залишатиметься освіта. Саме через систему освіти можливо і необхідно закладати основи гендерних перетворень суспільства, і починати слід з наймолодших його членів – дітей. Тому не дивно, що на сьогодні проблема гендерного виховання дітей хвилює багатьох педагогів, психологів, батьків. Інтерес до даної проблеми обумовлений тим, щоб реалізувати особистісно-зорієнтовану модель виховання, в основі якої лежить індивідуальний підхід до зростаючої особистості.

У Програмі розвитку дитини від народження до шести років «Я у Світі» зазначено: «Очікування суспільства сьогодні насамперед пов'язані з формуванням життєздатної, гнучкої, свідомої, творчої людини. Починати це робити слід із дошкільного дитинства, оскільки саме в цей віковий період формується уявлення дитини про свої права та обов'язки, про себе як представника певної статі, про себе минулого – теперішнього – завтрашнього; засвоюються моральні правила і норми, розвивається довільна поведінка» [55, с. 7]. Забезпечити повноцінний розвиток дитини як особистості, її соціалізацію, допомогти пізнати навколишній світ та свої зв'язки з ним, допомогти знайти своє місце у сучасному суспільстві вдасться завдяки врахуванню статевих особливостей дітей дошкільного віку.

У дошкільному віці яскравіше проявляються психологічні особливості хлопчиків і дівчаток; відбувається початкове засвоєння типових для статі моделей поведінки; починають формуватися властиві тій чи іншій статі схильності та інтереси.

У зв'язку з цим, необхідно закласти у дошкільників основи таких якостей, як мужність і жіночність - запорука їх успішного сімейного життя в

майбутньому. Якщо ці характеристики не закладені в дошкільному віці то, будучи дорослою, людина не здатна повноцінно справлятися зі своїми соціальними ролями.

Проаналізувавши наукові джерела було виявлено, що дана проблема розглядається в різних напрямках. Зокрема, численні дослідження науковців присвячено соціально-педагогічним аспектам проблеми статевого виховання (Г.Василенко, С.Гузенко, С.Гришак, Т.Говорун, О.Кузнецова та ін.); психологічним проблемам, пов'язаними із статтю (В.Абраменкова, В.Васютинський, К.Веселовська, Т.Говорун, О.Кікінеджи, Д.Коган, Я.Коломінський, О.Кононко, В.Кравець, Т.Титаренко та ін.); стосункам матері та дитини, досвіду спільної діяльності, спілкуванню батьків з дітьми, стимулюванню індивідуальності дитини відповідно статі та формуванню образу майбутньої сім'ї у старшого дошкільника (А.Аблітарова, А.Аніщук, Д.Міньков, А.Шевченко та ін.); статевої ролі та ідентифікації (А.Аблітарова, А.Аніщук, С.Вихор, Т.Говорун, Д.Міньков, В.Каган, О.Кононко, Л.Олійник, Ю.Савченко та ін.).

Важливими засобами статевого виховання старших дошкільників є сюжетно-рольова гра, яка формує стійкий інтерес до літератури, театру, удосконалює артистичні навички дітей в плані переживання і втілення образу, спонукає їх до створення нових образів. Вона є джерелом розвитку почуттів, глибоких переживань дитини, прилучає її до духовних цінностей, змушує дітей співчувати персонажам, тобто розвиває емоційну сферу.

Основним джерелом для сюжетно-рольової гри дитини виступає навколишній світ, життя і діяльність дорослих і однолітків; діти домовляються про сюжет гри, розподіляють ролі і т.д., далі в ігровому сюжеті розкривається зміст життєвих ситуацій, між дошкільнятами встановлюються складні рольові відносини.

Однак в психолого-педагогічних дослідженнях останніх років зазначається, що сюжетно-рольова гра сучасних дошкільників втрачає статус провідної діяльності і не надає властивого їй впливу на психічний розвиток

дитини (Л.Баряєва, Н.Борисова, О. Гаврилушкіна, Є.Золоткова, Т. Ісаєва, Н.Соколова та ін.). Автори підкреслюють, що у грі не достатньо комунікативного змісту, він досить збіднений, нездатність дітей реалізовувати задум, відсутність варіативності і одноманітність сюжетів, розбіжність словесного і ігрового планів, слабо виражена словесна регуляція.

Крім того, викликає тривогу зміст ігор дітей: спостереження показують, що діти демонструють моделі поведінки, які не відповідають своїй статі, не вміють домовлятися в грі і розподіляти обов'язки з урахуванням статі ігрових партнерів. Адже усвідомлення себе як представника певної статі і оволодіння відповідною рольовою поведінкою - один з найважливіших чинників становлення особистості. На жаль, в дошкільному вихованні лише деякі вихователі реалізують статеve виховання, часто навіть інтуїтивно через диференційований підхід до хлопчиків і дівчаток, акцентуючи увагу на обов'язках хлопчиків допомагати дівчаткам та не ображати їх і т. п. В тому числі, не завжди на належному рівні забезпечуються організаційно-педагогічні умови статевого виховання дітей. Це обумовлює актуальність проблеми статевого виховання дітей старшого дошкільного віку і правомірність організації нами дослідження на тему **«Статеve виховання дітей дошкільного віку засобами сюжетно-рольової гри»**.

Мета дослідження: теоретично обґрунтувати та експериментально апробувати педагогічні умови та методи статевого виховання дітей старшого дошкільного віку засобами сюжетно-рольової гри.

Задачі дослідження:

1. Вивчити стан досліджуваної проблеми в педагогічній теорії; уточнити зміст понять *«статеve виховання»*, *«статева вихованість»*.
2. Визначити вплив сюжетно-рольової гри на статеve виховання дітей дошкільного віку.
3. Визначити критерії, показники та охарактеризувати рівні статевої вихованості дітей дошкільного віку як результату їх статевого виховання у ЗДО.

4. Дослідити вплив педагогів на статево вихованість дітей дошкільного віку.

5. Розробити та апробувати систему роботи щодо статевого виховання дошкільників, оцінити її ефективність та запровадити у педагогічну практику.

Об'єкт дослідження: процес статевого виховання дітей старшого дошкільного віку.

Предмет дослідження: педагогічні умови статевого виховання дітей дошкільного віку засобами сюжетно-рольової гри.

Гіпотеза дослідження: статево виховання дітей дошкільного віку засобами сюжетно-рольової гри буде ефективним, якщо реалізувати такі педагогічні умови: організація предметно-просторового середовища, що створює умови для реалізації дітьми стилю і дій, характерних для «чоловічого» і «жіночого» типу поведінки; підбір сюжетно-рольових ігор, що сприяють ефективному розвитку статево-рольової ідентичності; об'єднання дітей різної статі в розігруванні сюжету гри; поетапне керівництво ігровою діяльністю, доведеною до самостійності та творчості дітей.

Методи дослідження: *теоретичні:* аналіз основних понять та їх синтез, систематизація та узагальнення матеріалу стосовно обраної теми; вивчення та узагальнення досвіду роботи педагогів ЗДО; обґрунтування теоретичних засад та методів організації формульованого експерименту; *емпіричні:* спостереження, індивідуальні бесіди, діагностичні та проєктивні методики; *методи математичної статистики* для кількісного та якісного аналізу даних.

Дослідно-експериментальна база. Дослідження здійснювалось протягом 2020-2021 р.р. на базі ДНЗ (ясла-садок) № 14 «Калинка», м.Конотоп. Дослідженням було охоплено 25 дошкільників старшої групи «Метелики», 8 вихователів.

Наукова новизна і практичне значення результатів дослідження полягає у тому, що *уточнено* зміст поняття «статево виховання», «статева

вихованість». *Розроблено* критерії, показники та рівні сформованості статевої вихованості у старших дошкільників; *розроблено та апробовано* систему роботи щодо статевого виховання дітей старшого дошкільного віку засобами сюжетно-рольової гри, *удосконалено* форми і методи роботи педагога в означеному напрямі, розроблено методичні рекомендації педагогам щодо здійснення статевого виховання дітей дошкільного віку.

Апробація результатів дослідження:

1. Участь у Всеукраїнської науково-практичної Інтернет-конференції студентів, магістрів та молодих науковців (23 жовтня 2020 року) до 15-річчя кафедри дошкільної освіти Ніжинського державного університету імені Миколи Гоголя «Сучасне дошкілля: актуальні проблеми, досвід, перспективи розвитку».

2. Участь у секційному засіданні Конференції молодих науковців «Молодь у науці» Ніжинського державного університету імені Миколи Гоголя (13 – 22 травня 2021 року). Тема доповіді: Статеве виховання дітей дошкільного віку засобами сюжетно-рольової гри.

3. Публікація наукової статті : Сюжетно-рольова гра як засіб статевого виховання дітей дошкільного віку. «Сучасна дошкільна освіта у наукових пошуках студентської молоді»: збірник наукових статей студентів спеціальності «Дошкільна освіта» / за заг. ред. проф. О. Л. Кононко. Ніжин: НДУ ім. М. Гоголя, 2021. 170 с. С.14-19.

4. Участь у Всеукраїнській студентській науково-практичній конференції "Сучасне дошкілля: актуальні проблеми, досвід, перспективи розвитку" (26 жовтня 2021 року).

5. Матеріали дослідження висвітлені у статті «Педагогічні умови використання сюжетно-рольових ігор у статевого вихованні дитки дошкільного віку». Збірник наукових статей студентів спеціальності "Дошкільна освіта" / за заг. ред. проф. О. Л. Кононко. Ніжин: НДУ ім. М. Гоголя, 2021. 246 с. С.20-24.

Структура магістерської роботи. Робота складається зі вступу, трьох розділів, висновків до кожного розділу, загальних висновків, списку використаних джерел, додатків. Загальний обсяг роботи – 86 ст., основний текст -65 ст., додатки – 21 ст.

РОЗДІЛ 1. НАУКОВО-ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ СТАТЕВОГО ВИХОВАННЯ ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ

1.1. Обґрунтування базових понять дослідження

Основною складовою особистісного становлення в ранньому онтогенезі вважається статевий розвиток. За словником статевий розвиток розуміється як процес досягнення організмом такого анатомічного та фізіологічного дозрівання, що робить його здатним до розмноження [10].

Для нашого дослідження важливим є обґрунтування основних понять, що становлять змістову основу вивчення проблеми: *стать, статева ідентифікація та диференціація, статеве виховання, статеворольова соціалізація, статева вихованість*.

Розглядаючи поняття «стать», варто зазначити, що це перша категорія у рамках якої дитина усвідомлює своє «Я». В.Єрмеєва зазначає, що стать є основною характеристикою особистісного зростання людини і залишає свій відбиток протягом всього її життя [17; с. 176]. У методичних рекомендаціях до Базового компоненту дошкільної освіти зазначено, що стать – це сукупність тілесних, фізіологічних, поведінкових, психологічних та соціальних ознак за якими дитину відносять до хлопчиків чи дівчаток [30; с. 82]. У дослідженнях Т.Титаренко зазначається, що стать об'єднує комплекс репродуктивних, психологічних, поведінкових, соціальних характеристик, що зумовлюють розвиток індивідуальності дитини по одному із двох магістральних шляхів – чоловічому чи жіночому [51]. Поряд з даним терміном науковці виділяють і такі поняття як: *біологічна стать, психологічна стать, соціальна стать*. Під поняттям «*біологічна стать*» розуміють природні відмінності, які поступово усвідомлюються дітьми. Для освітнього процесу та особливостей його організації має значення і таке поняття як «*психологічна стать*». Під ним розуміють ставлення дитини до себе як до хлопчика чи дівчинки, усвідомлення своїх психічних відмінностей, прийняття своєї статевої

належності, засвоєння відповідних рольових стереотипів [30; с.82]. В.Єремєєва зазначає, що психологічна стать поєднує у собі особливості генетичної, хромосомної та соціальної статі, яка конкретизується в ідеалах про справжнього чоловіка та справжню жінку [17; с. 82]. Соціальна стать, зазначає автор, відображається у соціальних вимогах до жіночності та маскулинності та визначається культурою, ментальністю, релігійними традиціями [17; с. 84]. А.Гончаренко стверджує, що розвиток особистості буде ефективним, якщо враховувати статеві особливості [12; с. 8].

Науковці стверджують, що статеве виховання відбувається під час статеворольової соціалізації. Під даним поняттям розуміється входження дитини у систему культурних норм поведінки та взаємин між представниками різної статі. Це невід'ємна частина загального процесу соціалізації, яка включає в себе три компоненти: розвиток уявлень про себе, як про представника певної статі, виникнення статеворольових переваг і ціннісних орієнтацій, а також форм поведінки, відповідної статі.

Провідними механізмами статеворольової соціалізації можна вважати статеву ідентифікацію та статеву диференціацію. А. Белкін вважає, що становлення статевої ідентифікації відбувається природньо і не вимагає активності свідомості [7, с. 28]. Статева ідентифікація - це ототожнення себе з представниками певної статі. Т.Титаренко зазначає, що у шість – сім років дитина починає усвідомлювати незворотність статевої належності, розуміючи, що буде рости хлопчиком чи дівчинкою [51; с. 69]. Звідси можна визначити завдання педагогів –забезпечити умови для нормального розвитку статевої ідентифікації.

Статева диференціація—це відділення себе від представників протилежної статі, що виявляється в сукупності генетичних, морфологічних і фізіологічних ознак, на підставі яких розрізняють чоловічу і жіночу стать.

Визначення поняття «*статево виховання*» представлено в трактуванні різних дослідників.

Як зазначає К.Абрагам, статеве виховання дитини починається ще до її появи на світ: коли батьки чекають хлопчика чи дівчинку, тобто дитину тієї чи іншої статі. Ці бажання батьків можуть позначитися в подальшому на статевому розвитку дитини у ході неусвідомленого статевого виховання [1].

Під статевим вихованням А.Хрипкова і Д.Колесов розуміють процес, в межах якого формуються властивості, якості та риси особистості, які і визначають ставлення людини до представників протилежної статі [54, с. 63]. Поряд з даним терміном, науковці виділяють «*статеворольове виховання*», під яким розуміють довготривалий процес, у ході якого формуються якості, риси характеру та установки особистості, що визначають собою взаємостосунки людини з представниками іншої статі, відповідно до вимог суспільства [54].

Л. Бочкарьова під статевим вихованням розуміє формування дружніх стосунків між хлопчиками і дівчатками, розвиток позитивних і доброзичливих ставлень, здійснення диференційованого підходу в різних видах діяльності з урахуванням статевих відмінностей [9, с. 56].

О.Кузнецова вважає статеве виховання частиною морального виховання. Даний процес включає в себе соціальний, психологічний, медичний та інші аспекти. Предметом виховання є відносини людини однієї статі до іншої [26, с. 83]. Д.Ісаєв, В.Каган визначають статеве виховання як «процес систематичного, свідомого, спрямованого впливу на психічний і фізичний розвиток хлопчика (чоловіка) і дівчинки (жінки) з метою оптимізації їх особистісного розвитку і діяльності в усіх, пов'язаних у взаєминах статей, сферах життя» [19, с. 56].

Л. Олійник, Ю.Савченко розглядають статеве виховання як процес систематичної і свідомої взаємодії і впливу на дітей задля формування у них психології статі [36; 44].

Т.Говорун, характеризуючи статеве виховання, стверджує, що це процес формування статевої свідомості, засвоєння представниками різних статей норм статевої поведінки та культури міжстатевих стосунків. Нормами статевої

поведінки вона вважає моральні, гігієнічні та естетичні [11]. Ю. Савченко вважає, що статеве виховання повинне базуватися на статевих відмінностях, включаючи чоловічі та жіночі соціальні ролі [46].

Т.Рєпіна і Н.Татаринцева виокремлюють статево-рольове виховання і розглядають його як можливість для повноцінного особистісного розвитку дітей різної статі [44; 50]. *Статево-рольове виховання* - це засвоєння дитиною норм поведінки, розвиток моральних цінностей і придбання якостей справжніх чоловіків і жінок. Воно спрямоване на формування цілісної особистості, здатної розуміти своєрідність статевих відмінностей і вибудовувати ефективні взаємини з представниками різної статі, враховуючи їхні особливості.

Результатом статевого виховання є *статева вихованість*. Під якою Т.Говорун та О.Шарган розуміють інтегративну якість особистості, яка включає в себе сукупність сформованих особистісних якостей і відображає систему соціальних відношень через призму статевої належності [11]. О.Кононко розглядає *статеву вихованість* як такий рівень розвитку особистості, який поєднує в собі знання, ставлення та поведінку дошкільника, збалансованість його статевої свідомості й поведінки, сформованість суспільно значущих якостей [25].

Таким чином, можна зробити висновок, що базовими поняттями нашого дослідження є стать, статевий розвиток, біологічна стать, психологічна стать, соціальна стать, статева соціалізація, статево-рольова соціалізація, статева ідентифікація та диференціація, статева свідомість, статеве виховання, статево-рольове виховання, статева вихованість. Всі ці поняття взаємопов'язані між собою і є важливими для нашого дослідження.

1.2. Статеве виховання дошкільника: зміст, завдання та шляхи ефективного реалізації

На сучасному етапі провідні педагоги і психологи підкреслюють необхідність цілеспрямованого статевого виховання дітей, починаючи з дошкільного віку. У цей період відбувається формування первинних уявлень дитини про соціальні зразки поведінки чоловіків і жінок, на основі уявлень про своє тіло формується первинна статеві ідентичність. Стійке відчуття себе хлопчиком або дівчинкою формується до третього року життя.

У ранньому дитинстві під впливом умов виховання та оточуючого середовища, дитина вчиться розрізняти стать оточуючих її людей. Усвідомлює свою приналежність до жіночої чи чоловічої статі і незворотність своєї статі. Засвоївши уявлення про свою статеву приналежність, дитина починає засвоювати статеві ролі.

В основі підходу до статевого розвитку дітей, зазначають В. Єремеева і Т.Хризман, лежать відмінності за зовнішніми ознаками і необхідність врахування соціально-біологічних характеристик. Це пов'язано з відмінностями в структурі головного мозку і його діяльності, а також відмінностями в темпераменті дівчаток і хлопчиків. У дівчаток раніше розвивається ліва півкуля, тому вони швидше починають говорити, і їм до певного віку ближче раціонально-логічне мислення. Хлопчики схильні до бурхливих проявів емоцій, у них часто змінюється настрій. Юним представницям жіночої статі ближче заняття в невеликих групах, а хлопчикам подобаються змагання, спільні, рухливі ігри [17].

Зміст статевого виховання дітей дошкільного віку включає навчання дітей елементарним гігієнічним навичкам і правилам поведінки. Важлива роль відводиться загартовуванню організму дитини, оскільки правильний статевий розвиток тісно пов'язаний із загальним фізичним здоров'ям. Тому батьки повинні приділяти важливу увагу догляду за своєю дитиною. Дуже важливо забезпечити здорову атмосферу в сім'ї, сповнену взаємною повагою і любов'ю.

І.Стеннікова зазначає, що статеве виховання дошкільника має включати ознайомлення з елементарними знаннями щодо статевих відмінностей і народження дітей. Дорослі повинні вміти дати правильну відповідь на запитання, які пов'язані з її народженням, без опису будови і функції статевих органів, так як така деталізація може пробудити інтерес до сексуальних подробиць, про які дитина не підозрювала і, природно, не запитувала. Рекомендується наводити приклади з життя тварин, але не слід ухилятися від правильної відповіді або вдаватися до казок, ніби дитину знайшли в капусті, приніс лелека і т.д. Науковець стверджує, збентеження дорослих, їх відмова відповідати на запитання викликає недовіру у дитини, загострений інтерес до таємничої сторони життя і з'являється потреба задовольнити цікавість за допомогою більш «обізнаних» старших товаришів [49].

І.Стеннікова зазначає, що статева приналежність є найважливішим стрижнем формування особистості, а значить, формування в дітей еталонів справжнього чоловіка і жінки. Дитина повинна усвідомлено розуміти значення своєї статі і поважати стать протилежну. Так вже в маленького хлопчика необхідно розвивати повагу до жінки, а дівчинку потрібно навчити вести себе відповідно до статевої приналежності [49]. Н.Попович стверджує, що зміст статевого виховання умовно стоїть на «трьох китах», таких як: знання про фізіологію статі; виховання гігієни статі та статевого життя; формування «відчуття» статі, соціальна стать [40, с. 30].

В.Каган у зміст статевого виховання включає все те, що забезпечує виховання цілісної особистості, яка спроможна адекватно усвідомлювати свої фізіологічні і психологічні особливості відповідно до своєї статевої приналежності, дотримуватись соціальних норм і завдяки моральним нормам встановлювати оптимальні відносини з представниками своєї і протилежної статі у різних сферах життя [20]. Ю. Савченко виділяє наступні поняття, які становлять зміст статевого виховання, це: статові відмінності, соціальні ролі, поняття сім'ї та прав й обов'язків її членів [46].

У процесі статевого виховання дітей дошкільного віку, зазначають Т.Нежура, А. Собчук, необхідно вирішити низку конкретних педагогічних завдань: прищеплення почуття відповідальності у взаєминах між представниками двох статей за кожний вчинок; соціалізація дитини та необхідність налагодження роботи ЗДО щодо її статевого виховання вже в дошкільному віці; виховання в дітях розуміння й усвідомлення різниці між статями, різниці не тільки фізичної, а й психологічної та культурної; формування усвідомлення та розуміння рівноправності батька і матері в родині; виховання здатності і прагнення оцінювати свої вчинки щодо інших людей з обліком їхньої статевої приналежності, формування поняття гарного і поганого вчинку у сфері цих відносин; виховання відповідального ставлення до свого здоров'я і здоров'я інших людей [33].

У період дошкільного дитинства дорослі починають свідомо чи несвідомо навчати дитину статевої ролі відповідно до загальноприйнятих стереотипів, орієнтуючи її в тому, що, значить, бути хлопчиком чи дівчинкою. Особливе місце тут займають статеві ознаки. Усвідомлення своєї статевої приналежності включається в структуру образу «Я». Дитина, чуючи від дорослих: «Ти - хлопчик» або «Ти - дівчинка», переосмислює ці найменування і в зв'язку зі своїми статевими особливостями.

О. Кононко виділила *завдання* статевого виховання дітей дошкільного віку: допомогти дитині усвідомити свою «Я-ідентичність»; сформувати уявлення про етапність у розвитку людини: зародження, народження, дорослішання, старість, закінчення життєвого шляху, у ході яких дитина отримує відповіді на питання, стосовно продовження людського роду, життєвих цінностей; формувати готовність для виявлення щирості, поваги, партнерських відносин з однолітками обох статей; розвивати комунікативні уміння для реалізації різних статеворольових репертуарів в ігрових ситуаціях та реальній життєвій діяльності; формувати уявлення про поведінку з незнайомими людьми та навички особистої безпеки [25].

До завдань статевого виховання І.Мезеря відносить виховання соціальної відповідальності у взаєминах між статями; прагнення мати щасливу сім'ю; виховання здатності враховувати статеві особливості в процесі спільної діяльності; здатності оцінювати себе, свої вчинки по відношенню до інших людей, враховуючи їх статеву приналежність [29]:

Зміст та завдання статевого виховання дітей дошкільного віку висвітлені у Базовому компоненті дошкільної освіти та чинних програм розвитку, навчання та виховання дітей. Зокрема, у освітньому напрямку «Особистість дитини» зазначається, що під кінець старшого дошкільного віку дитина «..має елементарне уявлення про статева належність, орієнтується в ознаках своєї статевої належності, з повагою ставиться до протилежної статі» [6, с. 8].

У програмі «Я у Світі» також простежується зміст статевого виховання. Уже на третьому році життя дитини дорослий має сприяти формуванню статево-рольового «Я», відповідної моделі поведінки, розширенню знань про особливості хлопчиків і дівчаток [55, с.88]. На четвертому – п'ятому році життя у дитини в процесі навчання і виховання ускладнюється уявлення про себе: вона орієнтується у будові власного тіла, усвідомлює свою статева належність, розрізняє стать людей навколо. Знає, що вона дитина, водночас розуміє, що у майбутньому стане дорослою [55, с.165]. На шостому році у малюка формується статева ідентичність, дитина розуміє незворотність своєї статі, її незмінність, незалежно від довжини волосся, вбрання, діяльності. Ефективний виховний процес посилює відмінності статевої установок, дитина усвідомлює, чого чекають від хлопчика, а чого від дівчинки, намагається відповідати вимогам чоловічої або жіночої ролі [55, с.266]. У програмі відображені показники результату статевого виховання, які зазнають певних змін на кожному віковому етапі і характеризуються знаннями дитини, поведінковими проявами, емоційно-ціннісним ставленням до представників різної статі.

О. Зайцева, Н. Шинкарьов виділяють три компоненти проявів статевої вихованості, що виражається в сукупності уявлень і поведінки старшого

дошкільника, а саме: когнітивний, емоційно-ціннісний і індивідуально-поведінковий компоненти [18]. Кожен з компонентів на етапі дошкільного дитинства визначає своєрідність усвідомлення дитиною своєї статевої приналежності.

Виходячи з цих даних, Т.Доронова обґрунтовує ряд педагогічних умов статевого виховання, якими виступають статево-орієнтоване освітнє середовище, система занять з дошкільнятами з активізації та розвитку основ статевої культури, компетентність педагогів і батьків в даній проблематиці [15].

Л.Павлова робить висновок, що робота з дітьми в дошкільних установах повинна ґрунтуватися на статевих відмінностях. Так, в освітньому процесі потрібно враховувати особливості сприйняття інформації хлопчиками і дівчатками. Для перших краще спиратися на візуальні засоби, а для других - на слухові аналізатори [38, с. 34].

Модель педагогічного процесу повинна бути вибудована таким чином, що при навчанні і вихованні хлопчиків і дівчаток в різних видах діяльності педагоги повинні використовувати диференційований підхід. При організації та проведенні занять, педагогами повинні враховуватися психологічні особливості хлопчиків і дівчаток: так дівчаткам даються типові і шаблонні завдання, хлопчикам - орієнтовані на пошукову діяльність, при аналізі занять оцінюються їх знання, а не поведінка [27, с. 71].

А.Харчевнікова зазначає, що одним з напрямків гендерного виховання в ЗДО є фізичний розвиток вихованців. З огляду на відмінності у розвитку рухових функцій хлопчиків і дівчаток, тут також повинен здійснюватися диференційований підхід. Особливість такої диференціації в тому, що дівчатка і хлопчики не ізольовані один від одного, а в процесі їх спеціально організованої діяльності розвиваються фізичні якості, які прийнято вважати суто жіночими або чоловічими [53, с. 76].

Розвитку уявлень дитини про свою стать сприяють пісні та ігри про хлопчиків і дівчаток. Велику допомогу у вирішенні завдань статевого

виховання дітей з урахуванням їх особливостей надає народний фольклор: потішки, пестушко, дражнилки, приказки, народні ігри [41, с.67].

О.Смирнова стверджує, що оволодіння традиційними властивостями особистості: мужності – у хлопчиків і жіночності у дівчаток допомагають і такі засоби впливу, як художнє слово : казки, билини, вірші, оповідання, і елементи чоловічих і жіночих костюмів. Найбільш повно все це використовується при театралізації [48, с. 76]. Важливе значення в збагаченні досвіду дітей має участь в цій роботі батьків, які, отримуючи конкретні завдання (зробити разом з дитиною покупки; показати і розповісти йому, як це потрібно робити і т.п.), стають активними учасниками виховного процесу. Така спільна діяльність є досить ефективною.

Таким чином, статеве виховання є необхідним компонентом успішного розвитку особистості, починаючи з дошкільного дитинства. Результатом статевого виховання дітей дошкільного віку є формування у них статевої вихованості, як базової якості особистості, що передбачає засвоєння знань щодо виконання статевих ролей. Основним завданням, яке стоїть перед педагогами, це необхідність врахування статевих відмінностей у вихованні дітей.

1.3. Сюжетно-рольова гра як засіб статевого виховання дошкільників

Найважливішу роль в статевому вихованні дітей дошкільного віку виконує провідна діяльність - сюжетно-рольова гра, в процесі якої кожна дитина вчиться спілкуванню і взаємодії з іншими людьми, усвідомлює себе і навколишню дійсність, освоює моделі поведінки. У сюжетно-рольовій грі відбувається засвоєння дітьми статевої поведінки, закладаються основи емоційно позитивного ставлення до майбутньої соціальної ролі чоловіка чи жінки. Найбільш сприятливим періодом для формування правильного ставлення дитини до статевих ролей є старший дошкільний вік.

І. Кон визначає, що у дошкільному віці йде інтенсивний процес розвитку самосвідомості дитини. Важливим компонентом самосвідомості є

усвідомлення дитиною себе як представника певної статі. В цьому періоді має з'являтися стійке уявлення «Я - хлопчик», усвідомлене розуміння норм поведінки, поляризація ролей відповідно до статевої приналежності в сюжетно-рольових іграх [23].

Як зазначають Н.Михайленко, Н.Короткова, сюжетно-рольова гра являє собою відображення дитиною навколишньої дійсності, яке відбувається в процесі вибору дитиною певної ролі. Граючись, дитина наслідує тим дорослим, старшим або одноліткам, з якими вона спілкується в своєму житті [31].

Для того щоб, гра стала ефективним засобом гендерного виховання, необхідно здійснювати керівництво змістом рольової гри з урахуванням особливостей хлопчиків і дівчаток як в дитячому садку, так і в сім'ї і організувати включення дитини в позицію суб'єкта ігрової діяльності, яка найбільш повно відповідає її статевим схильностям та інтересам з метою виховання дитини, як майбутнього чоловіка або майбутньої жінки.

Метою супроводу сюжетно-рольової гри, зазначає І.Муравйова, є формування умінь, що забезпечують самостійну гру, в якій хлопчики і дівчатка реалізують свої статево-рольові уявлення та уподобання, вільно взаємодіючи з однолітками. При цьому адекватним педагогічним впливом стає ненав'язливий супровід сюжету розгорнутої дітьми рольової гри [32]. Формування статевої ідентичності в процесі супроводу буде успішним, зазначає автор, при дотриманні основних вимог педагогами:

1. Розуміння специфічних завдань гри, знання особливостей сюжетно-рольової гри у дітей різного віку.
2. Усвідомлення розвиваючих можливостей сюжетно-рольової гри у формуванні у дітей уявлень про соціальні статеві ролі.
3. Уміння організувати сюжетно-рольову гру в невеликих групах, з часом збільшуючи число дітей, орієнтуючи дітей на вибір статевої ролі; розгортати сюжет гри, щоб діти поступово засвоювали нові способи взаємодії з однолітками обох статей, зайняти позицію партнера [32].

Невід'ємною умовою організації сюжетно-рольової гри є побудова предметно-просторового середовища і залучення дітей у вільну ігрову діяльність. При підборі матеріалу і устаткування для ігрової діяльності дівчаток і хлопчиків важливо звернути увагу на наступне:

- наявність статевих маркерів ігрового простору;
- привабливість ігрового матеріалу і ігрової атрибутики;
- достатність і повнота матеріалів ігор для відтворення моделей соціальної поведінки чоловіків і жінок.

Сюжетно-рольову гру діти розгортають на основі спільного з однолітками сюжету. У сюжетній грі відбувається засвоєння дітьми статевої поведінки, але при цьому у хлопчиків і дівчаток спостерігається як загальне, так і диференційоване утримання рольової гри. Основним джерелом для сюжетно-рольової гри дитини, виступає навколишній світ, життя і діяльність дорослих і однолітків.

Д. Колесов вважає, що дошкільний вік дуже важливий для виховання майбутнього чоловіка. У цей період формується характер хлопчика: це буде майбутній глава сім'ї, захисник, опора для близьких або ж це буде невпевнена, боязка, безвідповідальна людина. Істотний вплив на закріплення чоловічих стереотипів в поведінці надає спілкування з однолітками [22].

Гра для дошкільника є особливим світом, де є ймовірність здійснення власних інтересів, бажань, уподобань, фантазій, набуття досвіду взаємодії з представниками обох статей, прояви вибіркової, свободи вибору, ініціативності, самостійності, творчості. Гра дозволяє дошкільнику приміряти найрізноманітніші соціальні ролі, взаємини (ігрові та реальні), знайти безліч позитивних емоцій, вражень, незабутніх, радісних моментів.

Дошкільнята грають в те, що вони пізнали, імітуючи при цьому відносини батьків та інших дорослих. Дитина в грі передає дії, відносини, характери і настрої персонажів (суворий тато, ласкава мама, примхливий син), використовуючи засоби виразності (міміка, жести, рухи, інтонація). Діти здатні вже самостійно або з невеликою допомогою вихователя погоджувати

загальний задум гри, використовуючи різноманітні способи (лічилка, жеребкування, за бажанням), домовлятися про розвиток сюжету і виборі ролей по ходу гри. У грі може використовуватися продуктивна діяльність по створенню необхідних атрибутів для гри.

В. Єремєєва і Т.Хризман зосереджують увагу на те, що хлопчикам для повноцінного психічного розвитку необхідний великий простір, а для дівчаток - навпаки. Ігри дівчаток частіше ґрунтуються на ближньому зоровому зображенні: дівчатка розкладають перед собою свої багатства - ляльки, ганчірочки, намистинки, гудзики - і грають на обмеженому просторі, їм достатньо маленького куточка. Ігри хлопчиків частіше ґрунтуються на далекому зорі: хлопчики бігають один за одним, кидають різноманітні предмети і стріляють в ціль, застосовуючи при цьому все навколишнє їх простір [17].

Для того, щоб гра стала засобом статевої соціалізації дошкільника, повинна бути правильною її організація і керівництво.

Т.Араканцева зазначає, що організація ігрової діяльності з урахуванням виявлених якостей допомагає вихователям формувати культуру статевого взаємин дошкільників, правильне осмислення власного внутрішнього світу, чоловічої (жіночої) індивідуальності, ролі чоловіка і ролі жінки в сім'ї та в суспільстві. Внаслідок цього педагогу необхідно супроводжувати ігрову діяльність хлопчиків і дівчаток: застосовувати прямі і непрямі прийоми її керівництва, реалізовувати педагогічну підтримку хлопчика і дівчинки як суб'єктів соціальних відносин в ігровій діяльності, організовувати спеціальні умови для соціалізації дітей [4, с. 76].

При організації сюжетно-рольових ігор дітей необхідно навчити моделювати ситуації реального емоційного спілкування. У центрі такої гри знаходиться дорослий, як джерело почуттів, їх «генератор». Педагог повинен викликати в дітях відповідну реакцію, підштовхнути їх до прояву емоцій. Для цього необхідно проводити з дітьми різноманітні ігри-заняття.

Важливим у грі є ігрова дія, без якої неможливе проведення самої гри. На початковому етапі роботи у процесі навчання дошкільників ігровим діям, широко використовуються такі прийоми, як наслідування дитиною дій, або спільні дії дитини і дорослого. Надалі більшого значення набуває демонстрація зразка дії.

А.Харчевнікова пише, що виховні можливості сюжетно-рольової гри надзвичайно великі, тому в педагогічній теорії гри особлива увага приділяється вивченню гри як засобу виховання. Сюжетно-рольова гра як ніяка інша діяльність наближає дитину до світу дорослих, моделюючи їх відносини [53, с. 76]. Таке моделювання - найважливіший засіб орієнтації дитини в задачах, мотивах і нормах в світі дорослих, визначення своєї статевої ролі, ідентичності, віднесення себе до представника певної статі. Діти, виконуючи в грі ролі, ідентифікують себе з чоловічими і жіночими образами, наслідують моделі їх поведінки.

У грі можна побачити, як помітно різняться хлопчики і дівчатка. В багатьох наукових працях відмічається, що у хлопчиків переважають ігри героїчної тематики, галасливі, наповнені рухами, а також спортивні ігри. Дівчатка віддають перевагу іграм спокійного характеру, ігри на сімейно-побутові теми: в дочки-матері, дитячий сад, лікарню, магазин.

Цінність сюжетно-рольових ігор багато в чому визначається їх взаємодією на емоційні сферу дитини. Як зазначає Т. Рєпіна, «... хоча ігрова ситуація уявна, але почуття, які переживає дошкільник в грі, реальні, справжні. Хлопчик, борючись в грі з ворогом, відчуває себе сміливим, відважним героєм. Дівчинка - «мама» відчуває ніжність до своєї «дитини-ляльки», тривогу за неї, коли вона «хворіє» [43, с. 164]. У сюжетно-рольовій грі відбувається засвоєння дітьми статевої ролі, дитина приймає на себе роль і діє відповідно до прийнятої ролі.

Для реалізації гендерного підходу в залученні старших дошкільників до трудової діяльності дорослих, предметне середовище оснащують необхідним обладнанням, інструментами і матеріалами.

Сюжетно-рольові ігри є найбільш характерними іграми дошкільників і займають значне місце в їхньому житті, забезпечуючи колективні відносини. У колективних сюжетних іграх, які до 6-7 років стають більш тривалими, діти стежать за задумом гри, за поведінкою товаришів. Поступово в ігри вводяться правила, які накладають обмеження на поведінку партнера. У сюжетно-рольовій грі діти відображають навколишній світ і відносини.

Ідентифікація дошкільника себе як представника певної статі в ігровій діяльності є невід'ємною частиною статево-рольової соціалізації і свідчить про рівень компетентності на даному етапі його розвитку.

Статеве виховання через сюжетно-рольову гру ділиться на три етапи:

1- етап умовних ігрових дій, для яких характерний вибір одноперсонажного сюжету;

2 - етап багатоперсонажного сюжету. Сюжет гри передбачає наявність системи взаємопов'язаних персонажів (ролей). Стереотипи статевої поведінки формуються вихователем через взаємодію дітей різної статі, введення нових персонажів;

3 - етап побудови і розгортання багатотемних сюжетів, на яких різноманітні події та соціальні відносини комбінуються в грі, завдяки чому у дітей закріплюються позитивні чоловічі і жіночі способи поведінки.

В. Абраменкова зазначає, що при формуванні мужності слід звернути увагу на якості, які повинні зв'язуватися з цим поняттям: відповідальність за свої вчинки, здатність до самоконтролю, зібраність, вміння терпіти і долати труднощі [2]. В цілому, узагальнюючи вивчену психолого-педагогічну літературу, можна виділити наступні риси мужності: здатність захищати, здатність приймати рішення, здатність відповідати за кожне з них.

Т. Думитрашку, аналізуючи психолого-педагогічну літературу, робить висновок, що хлопчики шести років починають грати в «війну», «прикордонників», «солдат», «космонавтів» та інші хлоп'ячі сюжетно-рольові ігри. Коли хлопчик наслідує прикордонників, він передає в грі своє захоплення ними, мрію стати таким же. А при цьому виникають нові почуття:

відповідальність за доручену справу, радість і гордість, коли воно виконано [16]. Такі ігри виховують, як кажуть дослідники «мужність». Засвоєння дітьми ролей, характерних для представників своєї статі, сприяє організації спільних сюжетно-рольових ігор і подоланню відчуження між хлопчиками і дівчатками.

Таким чином, організація сюжетно-рольової гри, спрямованої на статеве виховання, сприяє розвитку інтересу, емоційно-позитивного ставлення до протилежної статі, майбутньої ролі, освоєння досвіду чоловічої та жіночої поведінки в сім'ї та суспільстві, умінню взаємодіяти, домовлятися з протилежною статтю, а також позитивно впливає на хід ігрової діяльності в цілому. Сюжетно-рольова гра – це незамінна школа статевої соціалізації, де дошкільник має можливість практикувати в грі, нехай в уявному плані, моделі поведінки, відповідні його статі.

ВИСНОВКИ ДО РОЗДІЛУ I

Унаслідок теоретичного обґрунтування та практичного вивчення наукових джерел, ми дійшли до висновку, що статеве виховання є необхідним компонентом успішного розвитку особистості, починаючи з дошкільного дитинства. Найбільш сприятливим періодом для формування правильного ставлення дитини до статевих ролей є старший дошкільний вік.

Результатом статевого виховання дітей дошкільного віку є формування у них статевої вихованості, як базової якості особистості, що передбачає засвоєння знань щодо виконання статевих ролей. Основним завданням, яке стоїть перед педагогами, це необхідність врахування статевих відмінностей у вихованні дітей.

Завданнями статевого виховання дітей дошкільного віку є: допомогти дитині усвідомити свою «Я-ідентичність»; сформувати уявлення про етапність у розвитку людини: зародження, народження, дорослішання, старість, закінчення життєвого шляху, у ході яких дитина отримує відповіді на питання, стосовно продовження людського роду, життєвих цінностей; формувати готовність для виявлення щирості, поваги, партнерських відносин з однолітками обох статей; розвивати комунікативні уміння для реалізації різних статевоїрольових репертуарів в ігрових ситуаціях та реальній життєвій діяльності; формувати уявлення про поведінку з незнайомими людьми та навички особистої безпеки.

Ефективним засобом формування статевої вихованості у дітей є сюжетно-рольова гра. У сюжетно-рольовій грі відбувається засвоєння дітьми статевої поведінки, закладаються основи емоційно позитивного ставлення до майбутньої соціальної ролі чоловіка чи жінки. Сюжетно-рольова гра як ніяка інша діяльність наближає дитину до світу дорослих, моделюючи їх відносини

Для того, щоб гра стала засобом статевої соціалізації дошкільника, повинна бути правильною її організація і керівництво.

РОЗДІЛ 2. ЕКСПЕРИМЕНТАЛЬНЕ ВИВЧЕННЯ ОСОБЛИВОСТЕЙ СТАТЕВОЇ ВИХОВАНOSTІ ДОШКІЛЬНИКІВ

2.1. Методика констатувального експерименту

Для виявлення рівня сформованості статевої вихованості у дітей старшого дошкільного віку, було проведено констатувальний експеримент.

Мета експерименту: дослідити рівень статевої вихованості у дітей старшого дошкільного віку та вплив закладу дошкільної освіти на статеve виховання дошкільників.

Завдання експерименту:

1. Розробити критерії та показники сформованості статевої вихованості у старших дошкільників.
2. Визначити рівень сформованості статевої вихованості дітей.
3. Вивчити уявлення педагогів про статеve виховання дітей в умовах ЗДО і визначити особливості використання ними сюжетно-рольових ігор як засобу статевого виховання.

Програмою експерименту було передбачено реалізацію *трьох етапів*.

Перший – підготовчий, спрямований на підбір діагностичних методик, які ми будемо використовувати у роботі з дошкільниками та дорослими.

Другий – проведення експерименту.

Третій – аналіз результатів констатувального експерименту.

У процесі дослідницької роботи використовувалися наступні методи дослідження:

1. Бесіда;
2. Методика «Статево-вікова ідентифікація» (Н. Белопольська);
3. Спостереження;
4. Анкетування.

Для досягнення поставлених мети і завдань на констатувальному етапі педагогічного експерименту було взято діагностичну методику «*Статевовікова ідентифікація*» (Н. Белопольська) (див. дод. А).

Мета: визначення рівнів сформованості тих аспектів самосвідомості, які пов'язані з ідентифікацією статі та віку.

Під час проведення даної діагностичної методики було використано два набори кольорових карток, на яких зображено представників жіночої та чоловічої статі у різні періоди життя: від немовлячого віку до старості. Кожний набір (жіночий або чоловічий варіант) складався із шести карток. Вигляд зображеного на них персонажа демонстрував типові риси, що відповідали певній фазі життя і відповідній їй статевовіковій ролі: немовлячому віку, дошкільному дитинству, шкільному віку, юності, зрілості та старості.

Завдання виконувались у два етапи.

На першому етапі дитина повинна була правильно визначити свій статевовіковий статус на прикладі запропонованого їй демонстраційного матеріалу. Серез дванадцяти картинок, які були розкладені на столі, дитина мала вибрати ту, яка відповідала її уявленню про себе. Правильна відповідь означала, що дитина правильно ідентифікує себе з відповідною статтю та віком. Результати заносились до протоколу (форма протоколу надана у дод.А).

Після вибору першої картинки, малюк мав відшукати, яким він був раніше. Вибрана картинка розміщувалась перед першою, щоб у результаті утворився початок вікової послідовності. Далі дитина мала показати, якою вона буде у майбутньому. Всі картинки повинні були викладені в правильній послідовності.

На другому етапі порівнювалися уявлення дошкільника про Я-привабливе, Я-непривабливе. Дитині пропонувалось показати, який образ у послідовності викладених картинок, здається найпривабливішим і менш привабливим.

Стандартизована бесіда «Хлопчики і дівчатка» за Н.Татаринцевою
[44].

Мета: виявлення уявлення дітей про особливості образу «Я» відповідно до статевої приналежності.

Бесіда включала в себе 10 запитань (див. дод Б). Відповіді дітей фіксувалися в протоколі. При подальшому аналізі за кожну правильну відповідь дітям нараховувався 1 бал.

Оцінка результатів бесіди здійснювалася наступним чином:

- 9-10 балів - високий рівень сформованості уявлень про статево-приналежність;

- 5-8 балів - середній рівень сформованості уявлень про статево-приналежність;

0-4 бали - низький рівень сформованості уявлень про статево-приналежність.

Метод стандартизованого спостереження, запропонований І.Шелухіною.

Мета: визначення відповідної поведінки дітей в природних умовах життєдіяльності чоловічим і жіночим ознакам і якостям особистості.

В ході діагностики відстежувалися:

а) сформованість уявлення дошкільнят про свою стать;

б) сформованість уявлення про відмінності статей;

в) наявність інтересу до пізнання цінностей статево-рольової культури;

г) сформованість уявлень про елементарні правила статево-рольової поведінки, способах прояву уваги і турботи по відношенню до дорослих і до однолітків своєї і протилежної статі;

д) наявність якостей мужності і жіночності;

е) сталість в прояві способів поведінки, відповідних статевої приналежності, в різних ситуаціях життєдіяльності.

Сукупність цих *показників* є критерієм відповідності поведінки дітей в природних умовах життєдіяльності чоловічим і жіночим ознакам і якостям особистості:

3 бали - високий рівень відповідності поведінки дитини її статевій приналежності;

2 бали - середній рівень відповідності поведінки дитини її статевій приналежності;

1 бал - низький рівень відповідності поведінки дитини її статевій приналежності.

Для проведення дослідження були відібрані діти, які регулярно відвідують дитячий заклад і охоче йдуть на контакт з дорослими і однолітками. З кожною дитиною бесіда була проведена в індивідуальній формі. Метод спостереження за поведінкою дітей в грі, на прогулянці та інших умовах здійснювався протягом двох місяців.

Анкетування вихователів.

В анкетуванні взяли участь 8 вихователів. Для кількості учасників, залучені були і ті педагоги, які працюють на інших вікових групах.

Анкета для вихователів містила в собі 8 запитань (див. дод В).

Запитання анкети дають можливість з'ясувати розуміння педагогом важливості даної проблеми, сутності поняття «статеве виховання». Ми ставили за мету визначити ті проблеми, з якими найчастіше зустрічається сучасний вихователь в повсякденній роботі із старшими дошкільниками в рамках статевого виховання. Основна увага була приділена вивченню питання, що стосувалося використання у педагогічній діяльності сюжетно-рольової гри як засобу статевого виховання дошкільників і формування в них уявлення про статево-рольову поведінку. Як педагоги враховують особливості дітей, обумовлені статевою приналежністю. Через педагогів прагнули виділити проблеми, з якими зустрічаються батьки, виховуючи у дітей статево-рольову поведінку.

Отже, запитання анкети були складені відповідно до результатів проведеного аналізу літератури з проблеми та орієнтовані на дослідження уявлень педагогів про статеве виховання дітей в умовах ЗДО, також визначення особливостей використання ними сюжетно-рольових ігор як засобу статевого виховання.

Таким чином, нами використано методи дослідження, які були задіяні у роботі з дошкільниками та педагогами. Послідовне використання цих методів забезпечило нам дотримання системності та взаємозв'язку при вивченні сформованості статевої вихованості у дошкільників, визначити чинники, що впливають на даний процес. Результати нашого дослідження обґрунтовано і висвітлено у наступному параграфі.

2.2. Характеристика статевої вихованості старших дошкільників

Для характеристики статевої вихованості старших дошкільників необхідно виділити критерії та показники, за якими ми будемо визначати сформованість даної якості у дітей. За основу взяли, визначені О.Зайцевою і Н. Шинкарьовою компоненти проявів гендерної вихованості, що виражається в сукупності уявлень і поведінки старшого дошкільника, а саме: *когнітивний, емоційно ціннісний та індивідуально-поведінковий компоненти*.

На основі їх ми визначили *критерії та показники*, які представлені у таблиці 2.1.

Таблиця 2.1

Критерії та показники статевої вихованості дітей старшого дошкільного віку

КРИТЕРІЇ	ПОКАЗНИКИ
Когнітивний	Уявлення про себе, своє тіло, статеві особливості. Уявлення про свої статеві ролі, норми поведінки. Дифференціація сутності понять дівчинка – хлопчик, чоловік – жінка. Уявлення про сім'ю, про роль матері, батька.
Емоційно ціннісний	– Позитивне ставлення до себе, орієнтоване на людину певної статі; до стереотипів, бажання їм наслідувати; до свого призначення, до виконання в майбутньому соціальних ролей: дівчата, жінки, матері, юнаки, чоловіки; до зовнішніх ознак, інтересів, особливостей поведінки; до виконання в майбутньому ролі батька, матері і взаєминам між ними.
Поведінковий	Відповідність поведінки ціннісним статевим характеристикам, прояв індивідуальних якостей, притаманних своїй статі. Наявність у дівчаток ніжності, лагідності, поступливості; у хлопчиків - сміливості, наполегливості, рішучості. Володіння досвідом чоловічої / жіночої поведінки в різних видах діяльності (побутовій, трудовій, ігровій).

Таким чином, статева вихованість досліджуваних оцінювалася за такими критеріями: *когнітивним* (системою знань), *емоційно-ціннісним* (позитивним ставленням до своєї статевої належності), *поведінковим* (статеворольовою поведінкою).

Розглянемо дані діагностики по кожній з обраних методик.

Методика «Статеві-вікова ідентифікація» (Н. Белопольська).

Результати проведеного дослідження показують, що під час показу дитині картинок 12% дітей вибрали із запропонованих зображень немовля своєї статі, 23% – школяра своєї статі, тобто не правильно визначили лише свій

теперішній віковий статус; 65% дітей даної групи вибрали образ дошкільника – правильно встановили свій теперішній статевовіковий статус.

68% дітей правильно вибрали образи, якими вони були раніше і за віком, і за статевою належністю, 32% дошкільників не правильно визначили свій минулий образ за віком. Отже, частина дітей не вміють ідентифікувати себе з представниками своєї статі. Але у більшості дошкільників дані уявлення сформовані.

Стандартизована бесіда «Хлопчики і дівчатка» за Н. Татаринцевою.

В результаті аналізу індивідуальних показників старших дошкільнят, отриманих в ході проведення бесіди, орієнтованої на виявлення уявлення дітей про особливості образу «Я» відповідно до статевої приналежності, було виявлено наступне: у більшості дітей досліджуваної групи (60%) спостерігається сформованість уявлень про статевою приналежність і особливості поведінки, обумовлених статтю. Цих дітей ми віднесли до *середнього рівня*. Всі діти даної категорії знають і називають власне ім'я і ідентифікують себе зі своєю статтю, відзначають, що грати цікавіше з представниками своєї статі (що характерно для дітей даного віку) і вказують, що затишок в домі створює жінка. Не достатньо у дітей сформовані уявлення про роль батька в сім'ї, діти впевнені, що найсильніша в родині мама, також малюки вважають, що між дівчатками і хлопчиками відмінності відсутні. У дітей бідні уявлення щодо того, в які ігри повинні грати дівчатка, а в які - хлопчики. Також діти затруднялися у відповідях щодо свого майбутнього, що дозволяє зробити висновок, про те, що в дітей статево-рольова ідентифікація мало сформована.

У 24% дітей перебували на *низькому рівні* сформованості уявлення про статевою приналежність і особливості поведінки, обумовлені статтю. Аналіз відповідей показав, що ці діти називають своє ім'я та ідентифікують себе зі своєю статтю, однак їм важко визначити характерні особливості представників кожної статі. У них сформоване лише уявлення про роль матері в сім'ї, а про роль батька вони мають досить невиразні уявлення. Як і у дітей

раніше розглянутої підгрупи (з середнім рівнем), у них не сформоване уявлення про свої статеві ролі в майбутньому.

16% дітей продемонстрували високий рівень сформованості уявлень про свою статево-приналежність і особливості поведінки, обумовлених статтю.

Метод стандартизованого спостереження (І Шелухіна)

Проаналізувавши результати спостереження було вивчено поведінкові прояви дітей в реальних умовах життєдіяльності. Вивчаючи взаєностосунки дошкільників за *поведінковим* критерієм було встановлено, що поведінка дітей повною мірою відповідає нормам, що характеризує «чоловічу» та «жіночу» поведінку. У 20% досліджуваних сформовані адекватні уявлення про власний статевий образ і про відмінності статей (включаючи фізичний, поведінковий і моральний аспекти), спостерігається яскраво виражений інтерес до пізнання цінностей статево-рольової культури, вони мають уявлення про елементарні правила статево-рольової поведінки і способи та прояви уваги і турботи по відношенню до дорослих і однолітків своєї і протилежної статі, постійно демонструють якості особистості та виявляють способи поведінки, властиві представникам своєї статі.

У 45% дітей виявлено *середній рівень* сформованості статево-рольової поведінки. Їх уявлення про свій образ не завжди адекватні та орієнтовані на образ іншого у відповідності до статевої приналежності (особливо у хлопчиків спостерігаються типові прояви «жіночої» поведінки), уявлення про відмінності статей часткові і фрагментарні, у них спостерігається неяскраво виражений інтерес до пізнання цінностей статево-рольової культури, нестабільність в прояві якостей, обумовлених статтю, відсутня стабільність в прояві типових для своєї статі способів поведінки в грі, в інших ситуаціях.

У 35% дітей виявили *низький рівень* прояву нормативної для своєї статі поведінки в реальних умовах життєдіяльності і в грі. Так, для них характерним є те, що уявлення про свій статевий образ не відповідають дійсності, не орієнтовані на образ дорослого відповідної статі. У поведінкових реакціях хлопчиків спостерігається істеричність, нервозність, плаксивість, у дівчаток -

агресивність, схильність до грубості і т.д. Відсутність уявлень про відмінності статей, інтересу до пізнання цінностей статеворольової культури, прояв в різних ситуаціях (в тому числі, в грі) способів поведінки, що суперечать нормам, відповідних їх статевій приналежності.

Слід також зазначити, що в ході спостереження за дітьми в процесі гри, спостерігалось фрагментарне уявлення дітей не тільки про роль чоловіків і жінок в сім'ї, а й про їх професійні і громадські ролі. Діти під час гри використовують стандартні сюжети, неодноразово їх програють за завченим шаблоном, не вносячи нових елементів. У грі кожен прагне домінувати, що призводить до конфліктних ситуацій, ігрові правила дітьми не дотримуються, хоч і попередньо розподіляються.

Проаналізувавши і співставивши результати дослідження, взявши за основу виділені критерії та їх показники, нами були виділені рівні сформованості статевої вихованості у дітей: **високий, середній, низький.**

До **високого рівня** було віднесено дітей, у яких сформовані уявлення про статевовікову ідентифікацію та диференціацію, усвідомлюють незмінність своєї статі у часі; їх вміння є стабільним; чітко розуміють та можуть пояснити основні відмінності між хлопчиками і дівчатками, що проявляються у їх вигляді, поведінці, вміннях. Володіють нормами статеворольової поведінки, стійкою статеворольовою ідентифікацією; мають позитивне емоційне ставлення до своєї статевої належності та до себе як її представника.

Середній рівень характеризується тим, що дошкільники правильно визначали свою статево належність та усвідомлювали її незмінність, однак мали не чіткі уявлення стосовно статевої ідентифікації та диференціації та часові орієнтири, чітким є усвідомлення себе у Я-майбутньому. Не завжди володіли чіткими уявленнями про правила поведінки дітей різної статі. У дошкільників меншою мірою виявляється адекватність статеворольової ідентифікації; їх ставлення до своєї статевої належності є байдужим, що виявляється відсутністю акцентування уваги на своїх якостях як представників

відповідної статі; вони майже не виявляють жодного інтересу до виконання статевих ролей та не мають чітких уявлень про зразки статевої поведінки під час взаємодії з іншими; поведінка характеризується нестабільністю своїх проявів.

Низький рівень характеризується нерозвиненою статевою ідентифікацією та диференціацією, відсутністю чіткого розуміння себе у минулому, теперішньому; уявлення себе у майбутньому досить схематичні. Не сформовані правила поведінки, яких слід дотримуватися під час взаємодії з однолітками протилежної статі, незнання виконуваних ролей хлопчиками та дівчатками; ставлення дитини до своєї статевої належності - байдуже; відсутнє вміння правильно й адекватно поводитися у різних життєвих ситуаціях відповідно до своєї статевої належності.

Кількісні показники рівнів сформованості статевої вихованості у старших дошкільників представлено у таблиці 2.2.

Таблиця 2.2

Кількісні показники рівнів сформованості статевої вихованості у дітей старшого дошкільного віку

№	Рівні	Кількісні показники (%)
1.	Високий	19
2.	Середній	54
3.	Низький	27

Таким чином, наведені у таблиці дані засвідчують, що переважна більшість дітей знаходиться на середньому рівні статевої вихованості. Однак, 27% досліджуваних мають низький рівень сформованої якості, що актуалізує необхідність організації системи роботи, спрямованої на оптимізацію виховного процесу означеного напрямку.

Проведене дослідження дозволило зробити **висновок**, що в більшості дітей старшого дошкільного віку уявлення про статеву приналежність сформовані, але при цьому слід також вказати на той факт, що у багатьох з них немає чіткого уявлення про розподіл ролей чоловіка і жінки в родині, особливо це стосується сімейної ролі чоловіка, що, на наш погляд, обумовлено тим, що батьки не приймають достатньої участі у вихованні дітей.

Поряд з цим, було виявлено, що у більшості дітей статевої поведінка не завжди відповідає нормам чоловічої / жіночої поведінки. Так, зазначено, що хлопчики часом позбавлені емоційної стійкості, сміливості, витривалості, рішучості, а дівчатка - ніжності, скромності, терпимості, доброзичливості у відносинах з однолітками.

2.3. Вплив закладу дошкільної освіти на статеве виховання дошкільників

Одним із завдань констатувального етапу експерименту було вивчення впливу закладу дошкільної освіти на статеве виховання дошкільників. Нами було проведене анкетування педагогів щодо з'ясування їхнього ставлення до даної проблеми та безпосередньої участі в даному процесі. Анкетування вихователів дало можливість виявити розуміння педагогами важливості даної проблеми і використання ними форм, методів, засобів, які сприяють засвоєнню дітьми статевої поведінки стандартів.

Анкетування вихователів показало, що вони мають уявлення про статеве виховання, але не дають даному поняттю чітке визначення. 28% зазначають, що в дошкільному віці ще рано здійснювати статеве виховання, це має відбуватися значно пізніше, і в першу чергу, це завдання батьків. 48% вихователів вважають дану проблему актуальною, пояснюють, що статеве виховання включає формування у дітей позитивного ставлення до представників іншої статі; формування мужності у хлопчиків і ніжності у дівчаток. Проте не вважають за необхідне підходити до виховання дітей з урахуванням їх статевої особливості, вважаючи, що з плином часу діти в

будь-якому випадку засвоять норми статеворольової поведінки. 24 % педагогів категорично стверджують, що цим питанням мають займатися батьки. Ніхто з педагогів не зазначив, що внаслідок статевого виховання формується статеворольова поведінка, закладаються основи майбутнього чоловіка та жінки.

Таким чином ми бачимо, що 72% педагогів вважають, що статеве виховання дітей необхідно здійснювати з дошкільного віку, однак виділяють різні причини, зокрема, щоб формувати у дітей стиль поведінки, відповідно до їх статевої належності та виховувати культурне ставлення до представників своєї та протилежної статі; щоб закласти основи статеворольової поведінки, сформувати відповідні уміння поводження себе у соціумі; щоб виховати гуманне ставлення до дівчинки – майбутньої мами, жінки тощо. Ніхто з педагогів не вжив терміни «статева свідомість» і «статева вихованість». На нашу думку, це говорить про те, що вихователі не планували дану роботу і не прогнозували, який результат буде отримано внаслідок такого виховання. З іншої сторони, дану проблему розглядали поверхово, не акцентуючи на цьому велику увагу.

Щодо проблем статевого виховання дітей вони відносять недостатню участь у вихованні більшості дітей чоловіків - батьків, вказують, що в більшості сімей основну роль відіграють матері і, як наслідок, хлопчики дуже часто демонструють ознаки типові жіночій поведінці.

У ситуації ж з дівчатками вони вважають такий стан речей нормальним. Вихователі групи вказують, що у своїй педагогічній діяльності вони використовують сюжетно-рольові ігри, проте не розглядають їх як засіб формування статевої поведінки дітей. Ігри, які ними плануються, використовуються для здійснення інших педагогічних завдань, зумовлених напрямками освітньої програми.

На питання про те, чи згодні вони з тим, що залучення дітей до участі в сюжетно-рольовій грі дозволить сформувати у них уявлення про статеворольову поведінку, більша половина вихователів дали стверджувальну

відповідь. Зазначивши при цьому, що ігри вплинуть на цей процес лише частково. 45% педагогів відмітили, що не завжди ігрові дії дітей в сюжетно-рольовій грі можуть відповідати типовим зразкам статевої поведінки. Оскільки діти у грі відтворюють справжні сімейні стосунки, свідками яких вони є. Але не завжди такі стосунки характеризують належну статевою поведінку. У таких випадках педагог має втручатися в ігрову діяльність дітей і формувати правильне уявлення про чоловічі і жіночі ролі, інтерес до пізнання цінностей статевої культури. Випадків, коли діти відмовляються від участі в грі, ними не відзначено.

На запитання про те, чи повинен вихователь організувати сюжетно-рольові гри і залучати дітей до участі в них, або чи створюють для цього умови в групі, 48% вихователів вказали, що, якщо гра запланована в рамках освітнього процесу, то вони організують ігровий процес, для самостійної ж гри, на їхню думку, достатньо відповідним чином обладнаного предметно-розвивального середовища. 24% педагогів зазначили, що у старшому дошкільному віці діти самостійно обирають сюжет гри і самі організують дану гру, залучаючи до неї інших дітей, з урахуванням виконуваних ролей. Тому участь вихователя в організації такої гри не потрібна. 28% педагогів зазначили, що діти самостійно організують гру, але інколи потрібно втручатися у хід гри для того, щоб допомогти дітям вирішити різні проблемні ситуації, які виникали в ході гри.

Як вказує більшість вихователів, перед організацією сюжетно-рольових ігор повинна проводитися відповідна попередня робота (організуватися екскурсії, читання художньої літератури, вивчення сюжетних картинок і т.д.).

Таким чином, анкетування вихователів показало, що педагоги недостатньо уваги приділяють статево вихованню старших дошкільників. Сюжетно-рольові ігри застосовуються в освітньому процесі, але при цьому вони не проводяться з метою статевого виховання дітей. Тому постає необхідність визначення педагогічних умов статевого виховання дітей дошкільного віку засобами сюжетно-рольової гри та розробки системи роботи,

спрямованої на формування у дітей статевої ідентифікації та диференціації, що в результаті становить статево вихованість у дитини. Дана робота буде проводитись на формувальному етапі педагогічного дослідження.

ВИСНОВКИ ДО РОЗДІЛУ II

Нами розроблена комплексна методика констатувального етапу дослідження, яка включала роботу з дошкільниками та педагогами і була спрямована на вивчення сформованості статевої вихованості у старших дошкільників.

Нами виділені критерії та показники сформованості статевої вихованості у дітей: когнітивний (уявлення про себе, своє тіло, статеві особливості, свої статеві ролі, норми поведінки); емоційно-ціннісний (позитивне ставлення до себе, стереотипів, свого призначення, інтересів, особливостей поведінки, виконання в майбутньому соціальних ролей); поведінковий (прояв індивідуальних якостей, притаманних своїй статі, наявність відповідних статевих характеристик).

Визначено рівні сформованості статевої вихованості у старших дошкільників: *високий, середній, низький*. На високому рівні перебуває 19 % дітей; середньому – 54 % ; низькому – 27 %. Переважна більшість дітей перебуває на середньому рівні. Виявлення низького рівня актуалізує виховну роботу з цією категорією дітей з метою формування їх статевої вихованості.

Встановлено, що педагоги розуміють актуальність даної проблеми, але недостатньо уваги приділяють статево вихованню старших дошкільників і не вважають за необхідне підходити до виховання дітей з урахуванням їх стевих особливостей, вважаючи, що з плином часу діти в будь-якому випадку засвоять норми статево-рольової поведінки. Сюжетно-рольові ігри застосовуються в освітньому процесі, але при цьому вони не проводяться з метою статевого виховання дітей, а використовуються для здійснення інших педагогічних завдань, зумовлених напрямками освітньої програми.

Тому, врахувавши результати дослідження, можемо констатувати, що наступним етапом нашої роботи буде визначення педагогічних умов статевого виховання старших дошкільників засобами сюжетно-рольової гри.

РОЗДІЛ 3. ВИКОРИСТАННЯ СЮЖЕТНО-РОЛЬОВОЇ ГРИ У СТАТЕВОМУ ВИХОВАННІ ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ

3.1. Обґрунтування педагогічних умов використання сюжетно-рольових ігор у статевому вихованні дітей дошкільного віку

Створення педагогічних умов дозволяє реалізувати основну мету статевого виховання дошкільників – підготувати до життя щасливу дитину, яка адекватно усвідомлює свої особливості, характерні її статі, яка будує свої відношення відповідно до засвоєних норм поведінки з урахуванням загальноприйнятих еталонів. Для обґрунтування педагогічних умов використання сюжетно-рольових ігор у статевому вихованні дітей дошкільного віку вважаємо за необхідне уточнити сутність даного поняття.

У науковій літературі існують різні точки зору щодо характеристики цього поняття. Так, деякі автори *педагогічні умови* розглядають як категорію, яка визначається системою відповідних форм, методів, матеріальних умов, реальних ситуацій, які об'єктивно склалися і суб'єктивно створені для досягнення конкретної педагогічної цілі.

В. Полонський розглядає *умови* як сукупність змінних природних, соціальних, зовнішніх і внутрішніх впливів, що впливають на фізичний, моральний, психічний розвиток людини, її поведінку, виховання і навчання, формування особистості [39].

Б. Купріянов, С. Динін визначають *педагогічні умови* як планомірну роботу по уточненню закономірностей як стійких зв'язків освітнього процесу, що забезпечує можливість перевірки результатів науково-педагогічного дослідження [28].

Найбільш обґрунтованими, на наш погляд, вважаються визначення педагогічних умов дані Н.Боритко і В.Андрєєвим, які доповнюють один одного. Під педагогічними умовами Н.Боритко розуміє зовнішні обставини, які впливають на проходження даного педагогічного процесу, в тій чи іншій

мірі свідомо побудованому педагогом, що передбачає досягнення результату [8]. В.Андрєєв вважає, що педагогічні умови являють собою результат цілеспрямованого відбору, конструювання і примірення елементів змісту, методів, прийомів, а також організаційних форм навчання для досягнення цілі [3].

Н.Баглаєва об'єднує педагогічні умови у дві групи: *зовнішні та внутрішні*. Внутрішні відображаються у психічній діяльності особистості дошкільника, зовнішні – відповідають за середовище та обставини, в якому було визначено педагогічні умови, що передбачали ефективне виховання статево-рольової соціалізації старших дошкільників у закладі дошкільної освіти та сім'ї. З-поміж них такі як: включення хлопчиків і дівчаток у спільні види діяльності (освітньо-пізнавальну, театральну-ігрову, комунікативну, трудову); адекватна мотивація спільної ігрової діяльності; залучення батьків до спільної роботи з активізації знань та вмінь дітей щодо статево-рольової соціалізації [5].

Щодо організації статевого виховання дітей дошкільного віку засобами сюжетно-рольової гри в умовах закладу дошкільної освіти під *педагогічними умовами* розуміємо створення такого виховного простору, яке забезпечить можливість педагогу організувати індивідуальну і спільну ігрову діяльність дітей з метою формування особистості хлопчика / дівчинки, гармонізації міжособистісних стосунків у всіх сферах взаємодії, яка поетапно реалізується в рамках закладу дошкільної освіти.

Д. Фельдштейн стверджував, що організовуючи ігрову діяльність дошкільників, слід враховувати не тільки ігровий досвід, а й вирішувати складні завдання статевого виховання [52].

О. Данилюк вважає, що навколишнє середовище для дитини є моделлю, зразком статево-рольової поведінки і джерелом інформації про статеві ролі і в значній мірі впливають на процес засвоєння їх дитиною [14;]. Отже, однією із значущих умов, зазначає автор, є формування у дітей позитивної статево-рольової ідентичності - створення спеціального педагогічного

статеворозвивального середовища як цілісного виховного, освітнього, духовного і предметного простору. Такий простір забезпечує розвиток особистості дитини як хлопчика або дівчинки, перетворення його в суб'єкт діяльності і відносин, в тому числі статоворольових [14].

Л. Градусова стверджує, що предметне середовище сприяє збагачення уявлень дітей про зміст чоловічих і жіночих соціальних ролей, дозволяє задовольняти інтереси дітей різної статі, формувати відповідні статевим особливостям моделі поведінки [13]. Створюючи предметно-ігрове розвивальне середовище у групі дошкільного закладу, педагог має враховувати, що традиційно іграми, спрямованими на засвоєння своєї статевої ролі, для дівчаток є ігри «у доньки-матері», а для хлопчиків - «у війну» . Граючись з лялькою, дівчинка засвоює роль матері, ігри ж «у війну» дають змогу хлопчикам відчувати себе мужніми захисниками, виховувати чоловічі риси характеру.

Аналіз літератури показує, що в контексті статоворольового виховання дослідники виділяють різні методи і засоби організації роботи, котрі сприятимуть статоворольовому розвитку. Перш за все, необхідно відзначити, що статоворольове виховання передує усвідомленню дітьми того, які саме якості відображають мужність і жіночність, як вони проявляються.

Спільне виконання хлопчиками і дівчатками трудових доручень також виступає однією з умов статевого виховання дітей. При організації такого виду праці необхідно у хлопчиків формувати перші навички володіння такими інструментами, як молоток, ножівка, а у дівчаток-вміння прикрашати інтер'єр, удосконалювати навички шиття, вміння доглядати за малюками.

Таким чином, вивчивши роботи Т.Репіної, Д.Ісаєва, В.Кагана, Д.Фельдштейн та ін., ми прийшли до висновку, що для формування статевої вихованості у дітей старшого дошкільного віку засобами сюжетно-рольової гри необхідно не тільки створення відповідного предметно-розвивального середовища, але й активна участь педагогів та батьків у процесі статевого розвитку особистості дитини.

Підсумовуючи вище зазначене, нами виділені *педагогічні умови* статевого виховання дітей дошкільного віку засобами сюжетно-рольової гри: організація предметно-просторового середовища, що створює умови для реалізації дітьми стилю і дій, характерних для чоловічого і жіночого типу поведінки; підбір сюжетно-рольових ігор, що сприяють ефективному розвитку статево-рольової ідентичності; об'єднання дітей різної статі в розігруванні сюжету гри; поетапне керівництво ігровою діяльністю, доведеною до самостійності та творчості дітей.

3.2. Система роботи з поліпшення ефективності використання сюжетно-рольових ігор у статево-вихованні дітей дошкільного віку

Результати попереднього етапу дослідження засвідчили необхідність розробки системи роботи, яка буде спрямована на формування статевої вихованості у старших дошкільників засобами сюжетно-рольових ігор.

Мета формувального експерименту полягала у підвищенні рівня статевої вихованості дітей старшого дошкільного віку шляхом залучення їх до сюжетно-рольових ігор.

Завдання формувального експерименту:

1. Розробити методику формувального експерименту.
2. Апробувати педагогічні умови оптимізації статевого виховання у закладі дошкільної освіти засобами сюжетно-рольових ігор.
3. Організувати систему роботи з педагогами, спрямованої на підвищення їх компетентності.

Виходячи із сформульованих завдань, формувальні впливи здійснювались у двох напрямках: *робота з дошкільниками та педагогами*.

Результати вивчення педагогічної літератури і дані констатувального експерименту, дозволили припустити, що планомірна і успішна організація педагогічного процесу, спрямованого на формування статевого уявлення дітей старшого дошкільного віку можлива за умови, коли вихователь готовий

організувати ігрову діяльність дошкільнят таким чином, щоб у них формувалися уявлення про свій статевий образ, про відмінності статей, що включають фізичний, поведінковий і моральний аспекти, про елементарні правила статевої поведінки, а також сприяли розвитку інтересу до пізнання цінностей статевої культури, якостей і поведінки, що відповідають нормам, зумовлених статевою приналежністю дітей.

Оскільки у нашому дослідженні сюжетно-рольова гра виступає засобом формування статевої вихованості у дітей, нами була створена система роботи з формування статевої поведінки за допомогою використання сюжетно-рольових ігор.

На підставі цього були розроблені етапи формувального експерименту, який передбачав вирішення вище зазначених завдань (див. таблиця 3.1.).

Таблиця 3.1.

План організації формувального етапу педагогічного експерименту

Етапи	Зміст роботи
Підготовчий етап	1. Методична робота з вихователями, спрямована на підвищення їх компетентності в галузі використання сюжетно-рольових ігор в рамках здійснення гендерного виховання. 2. Підготовка необхідних для організації ігор матеріалів (костюмів і їх окремих елементів, атрибутів для ігор).
Основний етап	1. Створення необхідного ігрового середовища. 2. Організація і супровід сюжетно-рольових ігор дітей.
Заключний етап	1. Повторна діагностика дітей. 2. Здійснення аналізу проведеної роботи.

Робота з дошкільниками здійснювалася в *двох напрямках*:

1. Створення необхідного ігрового середовища.
2. Безпосередня організація сюжетно-рольових ігор дітей.

Система роботи включала реалізацію педагогічних умов статевого виховання дітей дошкільного віку засобами сюжетно-рольової гри .

Для реалізації *першої умови* «Організація предметно-просторового середовища, що створює умови для реалізації дітьми стилю і дій, характерних для чоловічого і жіночого типу поведінки» спільними зусиллями педагогів та батьків було обладнане ігрове середовище. Батьки допомогли в оснащенні сюжетно-рольових ігор «чоловічими» атрибутами, властивими для кожної окремої гри: зробили своїми руками автомобільні керма управління, дорожні знаки для гри з машинами. Мама пошили для сюжетних ігор тематичні костюми і їх елементи (продавці, дорожній інспектор, перукар і т.д.). Педагоги доповнили предметне середовище іграшками, які необхідні для розвитку сюжетної гри: ляльки, меблі, дитячий посуд, медичний інвентар і т.д.

Оскільки для розвитку гри недостатньо тільки гарного оснащення групи ігровим матеріалом, а необхідно ще й наявність різноманітних вражень про навколишню дійсність, яку діти відображають у своїй грі, особливу роль відвели читанню літературних творів з подальшим проведенням етичних бесід. У них були представлені епізоди, які діти могли перенести в гру (розповіді про професії, сім'ю і т.д.). Завдання було спрямувати дітей на збагачення ігрових дій, на розвиток ігрового сюжету. З цією метою проводили спостереження з дітьми за працею медсестри, під час прогулянки спостерігали за трудовими діями двірника, помічника вихователя і т.д.

Важливу роль має приділяти педагог ігровому інтер'єру і обладнанню в умовах групової кімнати, для того, щоб передбачити тематичний і сюжетний зміст наступної гри. Від управління ігровою діяльністю та необхідного обладнання буде залежати розвиток самої гри.

Наступна педагогічна умова передбачала підбір сюжетно-рольових ігор, що сприяють ефективному розвитку статевої ідентичності.

Нами були підібрані сюжетно-рольові ігри на :

- побутові сцени з реального життя, в яких головним героєм є лялька;
- відтворення професійної діяльності людей - вихователь, продавець, водій, льотчик, продавець, вчитель і т. д.; а також ігри, сюжетом яких стає військова тематика історичного минулого.

Нами були використані сюжетно-рольові ігри, підготовлені Н.Родиною [45] (див. дод. Г). Окремо підібрані сюжетно-рольові ігри для дівчаток та хлопчиків.

Наступні педагогічні умови - об'єднання дітей різної статі в розігрування сюжету гри; поетапне керівництво ігровою діяльністю, доведеною до самостійності та творчості дітей також були включені у нашу систему роботи.

Сюжетно-рольові ігри включалися в довільну діяльність. За можливості в гру включалися всі діти, але, в разі, якщо дитина відмовлялася грати, її не примушували до цього, оскільки відомо, що спостереження за грою інших дітей також дає свій позитивний ефект. Важливим для нас було те, щоб діти навчилися виконувати взаємопов'язані дії і засвоювали особливості статевої поведінки.

З цією метою широко використовувався прийом прямого показу і безпосередньої участі в грі. Наприклад, щоб привернути увагу дітей, гра починалася дорослим об'єднуючи при цьому кілька сюжетів, доступних розумінню дітей. Діти уважно спостерігали за діями. Через деякий час керівництво грою передавалася дітям, педагог лише словесно спрямовував подальший хід подій. Дуже важливо було, щоб до ляльок та інших іграшок діти ставилися як до живих істот: ласкаво, дбайливо, ввічливо, переконливо.

Таким чином, вся проведена робота сприяла розвитку у дітей інтересу до ігрової діяльності. Поступово діти вчилися самостійно розподіляти ігрові операції з урахуванням статі партнера. Так у хлопчиків формувалися навички володіння інструментами, поведінки в сім'ї, у дівчаток - вміння прикрашати інтер'єр, доглядати за малюками і т.д.

Для старших дошкільнят важливим буде не звернення до іграшки, а спілкування з дітьми, які виконують відповідні ролі. У цьому віці дитина виходить за межі побутових сюжетів, її захоплюють більш широкомасштабні, глобальні проекти, наприклад, політ в космос або кругосвітню подорож, будівництво залізничної магістралі і т. д.

Важливе значення надається педагогічному супроводу сюжетно-рольової гри. *Метою такого* супроводу є формування ігрових умінь, що забезпечують самостійну гру, в процесі якої хлопчики і дівчатка реалізують свої статево-рольові уявлення за власним бажанням. Об'єднуючись в невеликі групи діти вільно вступають у взаємодію з однолітками.

Успішність педагогічного супроводу сюжетно-рольової гри, внаслідок якого у дошкільників формується позитивна статева ідентичність, буде забезпечуватися, якщо вихователь дотримується ряд необхідних вимог. Тому нами були підготовлені для педагогів методичні рекомендації щодо педагогічного супроводу сюжетно-рольової гри (див. дод. Д).

В рамках методичної роботи з вихователями були використані такі форми роботи:

1. Консультація на тему «Роль сюжетно-рольової гри в статево-вихованні дошкільнят» (див. дод. Е).
2. Семінар-практикум на тему «Особливості статевого виховання дітей дошкільного віку» (див. дод. Є).

Отже, на етапі формувального експерименту, нами було розроблено комплексну систему роботи, яка включала методи формування статевої вихованості засобами сюжетно-рольової гри у дітей старшого дошкільного віку та систему роботи з педагогами, спрямованої на підвищення їх компетентності щодо статевого виховання дошкільників.

3.3. Оцінка ефективності формувального етапу дослідно-експериментальної роботи

Завершальним етапом дослідно-експериментальної роботи був контрольний етап експерименту, мета якого – здійснити порівняльну характеристику рівнів сформованості статевої вихованості у дітей старшого дошкільного віку до формувального етапу експерименту та після нього, визначення ефективності та результативності виділених педагогічних умов, перевірка наукової гіпотези.

Контрольний експеримент проводився з використанням тих методик, що і на констатувальному етапі.

Методика «Статеві-вікова ідентифікація» Н.Бєлопольської

Проаналізувавши повторні результати проведеної методики, було встановлено, що дошкільники усвідомили свій статевіковий статус, оскільки вибрали образ дошкільника. Таких дітей було біля 90% (на констатувальному етапі – 65%), але 10% дошкільників все ж таки затруднялися у визначенні свого вікового статусу. Ці діти вибрали школяра своєї статі, немовляти не вибрав ніхто.

Виконуючи завдання другої частини методики, результати були подібні. 87% (на попередньому етапі – 68%) дошкільників у правильній послідовності виклали зображення всіх вікових етапів життя людини, правильно вибрали свій віковий образ в минулому, супроводжуючи свій показ ще й розповідями про минулі цікаві події, які залишилися в пам'яті дитини; 22% (на попередньому етапі 32%) виконали завдання з допомогою навідних запитань дорослого і більша частина дітей пропускали зображення людини похилого віку. У таких дітей відповідні уявлення ще повністю не сформовані.

Стандартизована бесіда «Хлопчики і дівчатка» за Н. Татаринцевою.

Після проведення формувального етапу показники сформованості уявлень дітей про особливості статевої поведінки змінилися. На 20% збільшилася кількість дітей, які демонструють високий рівень сформованості

уявлень про себе як представників відповідної статі і поведінку, обумовлену статевою приналежністю. Якщо на попередньому етапі таких дітей було 16%, то після формувальних впливів стало 36%. Зменшилась кількість дошкільників, що знаходились на низькому рівні. З 24% таких дітей залишилося 12%. Дещо зменшився відсоток дітей, які перебували на середньому рівні, але дане зменшення не значне. Це пояснюється тим, що дошкільники з середнього рівня піднялися на високий, а з низького – на середній. Тому зміни відбулися лише у 8% на констатувальному етапі було 60%, на контрольному стало 52%). Результати бесіди показують, що у дітей сформувалися уявлення про статево-їдентифікацію, вони з легкістю називають характерні особливості хлопчика чи дівчинки. Дошкільники, віднесені до високого рівня називали багато різних ігор, в які грають хлопчики і дівчатка, намагалися пояснювати. Які з них найцікавіші і чим ці ігри приваблюють малюків.

Щодо симпатій, то деякі діти соромилися відповідати на це запитання, але більша частина дітей називали тих, хто їм подобається. І досить часто це були діти протилежної статі. Всі діти правильно уявляли себе в майбутньому. На останнє запитання: «Що в родині роблять тато і мама?» були різні відповіді. За цими відповідями не вдавалося чітко розприділити чоловічі та жіночі ролі, оскільки в сучасній сім'ї ці ролі взаємозамінювалися. Однак, можемо стверджувати, що старші дошкільники мають сформовані уявлення про роль батька та матері в сім'ї, їх статево-рольову поведінку, про себе, як представника певної статі і своє майбутнє.

Метод стандартизованого спостереження (І Шелухіна)

Проаналізувавши результати спостереження, ми відмітили, що статево-рольова поведінка дітей в реальних умовах життєдіяльності (у грі, на прогулянці, в ігровій кімнаті) також змінилася. Якщо на попередньому етапі було 20% дітей, в яких сформовані уявлення про власний статево-їдентифікаційний образ, володіють елементарними знаннями щодо правил статево-рольової поведінки, то на контрольному етапі таких дітей стало 32%.

Були виділені діти, які характеризувалися не сформованими уявленнями про свій статевий образ, у них відсутній інтерес до пізнання цінностей статевої культури, сталість способів статевої поведінки в різних ситуаціях життєдіяльності. Це дошкільники, яких ми віднесли до низького рівня. То після формувальних впливів все ж таки такі діти були виділені, однак значно зменшилась їх кількість. Якщо на попередньому етапі таких малюків було 35%, то після формувального етапу експерименту залишилося 18%. І решта дошкільників (50%) продемонстрували сформованість статевої поведінки на середньому рівні. До експерименту таких дітей було 45%, тому кількісні показники змінилися лише на 5%. Ці діти характеризувалися несталістю своєї статевої поведінки, особливо яскраво простежувались дані прояви у ігровій діяльності. Наявність якостей мужності і жіночності не завжди демонструвалися дітьми. Особливо це простежувалося у сюжетно-рольових іграх.

На прикінцевому етапі експериментального дослідження було проведено підсумкові зрізи з метою з'ясування ефективності розробленої системи роботи щодо формування статевої вихованості у старших дошкільників засобами сюжетно-рольової гри.

Порівняльні дані рівнів сформованості статевої вихованості у дітей старшого дошкільного віку засобами сюжетно-рольової гри подано в таблиці 3.2.

Таблиця 3.2.

Порівняльні дані рівнів сформованості статевої вихованості у дітей старшого дошкільного віку засобами сюжетно-рольової гри на констатувальному і прикінцевому етапах (%)

Етапи експерименту	Рівні %		
	Високий	Середній	Низький
Констатувальний	19	54	27

Контрольний	32	54	14
Динаміка	+13	-	-13

Як засвідчують дані таблиці, в дітей відбулися позитивні зміни. Так, *високого рівня* досягли 32 % дітей з динамікою +13 %. На *середньому рівні* не відбулося ніяких змін, тобто 54% дошкільників так і залишилося після системи формування. Знизився відсоток дітей, які перебували на *низькому рівні*: з 27% залишилося 14% (динаміка -13%).

Отже, дані таблиці фіксують якісні зміни у кількісному вираженні рівнів сформованості статевої вихованості у дітей старшого дошкільного віку. Це дає підстави говорити про ефективність системи виховання, застосованої на етапі формування.

Відповіді педагогів на запитання анкети суттєво не відрізнялися, оскільки на початковому етапі всі відмітили важливість даної проблеми для розвитку дитини. Однак, після формувального етапу експерименту педагоги дали чітке визначення поняттю «статеве виховання», цитуючи визначення науковців і виділяючи завдання, які визначені в освітніх програмах. Всі педагоги (100%) зазначили, що статеве виховання потрібно здійснювати починаючи з дошкільного віку, коли тільки починає формуватися особистість дитини. І якщо на попередньому етапі частина педагогів (24%) зазначали, що даною проблемою мають займатися батьки, то на контрольному – таких відповідей не було. Навпаки, педагоги наголошували, що в першу чергу статеве виховання має здійснюватися в закладі дошкільної освіти в межах програмових завдань, але не заперечували і роль батьків, які повинні самі формувати у своєї дитини статево-рольову поведінку, власним прикладом, організацією сюжетно-рольових ігор. Тому педагоги наголошували на спільній співпраці ЗДО і сім'ї в рамках статевого виховання дітей.

Якщо на констатувальному етапі практично ніхто з педагогів не використовували терміни «статева свідомість» і «статева вихованість», то

тепер стали активно їх вживати. Навіть називали характеристики статевої вихованості, наголошуючи на тому, що це є результатом статевого виховання дитини.

Виділяючи проблеми статевого виховання дітей, відповіді педагогів щодо впливу батьків залишилися без змін, оскільки ми не розробляли системи роботи з батьками через карантинні обмеження.

Після формувальних впливів педагоги стали розглядати сюжетно-рольову гру, як ефективний засіб формування статевої вихованості у дошкільників. Тому на запитання анкети щодо використання даного виду гри давали стверджувальні відповіді. Більше уваги стали приділяти керівництву ігровою діяльністю, а саме спрямовувати дітей у виконанні ігрових дій характерних для учасників відповідної статі. Звертали увагу дітей на їхню поведінку, висловлювання, ставлення до представників іншої статі. Особливо це стосувалося ставлення хлопчиків до дівчаток. Тому, не зважаючи на те, що у старшому дошкільному віці діти самостійно організовують гру, підбирають учасників, більшість педагогів погоджуються з тим, що потрібно іноді коректувати статево-рольову поведінку дитини у грі, формуючи при цьому правильні уявлення про характерні особливості дівчинки і хлопчика.

Таким чином, повторне анкетування вихователів показало, що педагоги стали приділяти важливу увагу статево-рольовому вихованню старших дошкільників і використовувати сюжетно-рольову гру як ефективний засіб формування статевої свідомості у дітей.

Отже, результати дослідження підтвердили ефективність запропонованої експериментальної методики формування статевої вихованості старших дошкільників засобами сюжетно-рольової гри, про що свідчить збільшення відсотку дошкільників з високим рівнем сформованості статевої вихованості і зменшення з низьким.

Система роботи з педагогами, спрямована на підвищення їх компетентності дозволила розширити їхні уявлення про статево-рольову гру і

про значення сюжетно-рольової гри щодо формування статевої вихованості у дітей.

Результати проведеного дослідження дають підстави стверджувати, що висунуту гіпотезу у дослідженні доведено, основні висновки підтверджені, а це дає підстави зробити висновок про результативність здобутих теоретико-експериментальних даних.

ВИСНОВКИ ДО РОЗДІЛУ III

Результати констатувального етапу дослідження дали підстави для виділення та обґрунтування педагогічних умов статевого виховання дітей дошкільного віку засобами сюжетно-рольової гри: організація предметно-просторового середовища, що створює умови для реалізації дітьми стилю і дій, характерних для чоловічого і жіночого типу поведінки; підбір сюжетно-рольових ігор, що сприяють ефективному розвитку статевої ідентичності; об'єднання дітей різної статі в розігруванні сюжету гри; поетапне керівництво ігровою діяльністю, доведеною до самостійності та творчості дітей.

Розроблено систему роботи, яка включає методи статевого виховання засобами сюжетно-рольової гри. Робота з дошкільниками здійснювалася в *двох напрямках*: створення необхідного ігрового середовища; безпосередня організація сюжетно-рольових ігор дітей. В рамках методичної роботи з вихователями були використані такі форми роботи: консультація, семінар-практикум.

Результати контрольного експерименту засвідчили ефективність і продуктивність комплексної системи педагогічних умов щодо *статевого виховання старших дошкільників засобами сюжетно-рольової гри*.

Високого рівня сформованості статевої вихованості досягли 32% дітей, (на констатувальному етапі їх було 19 %). На середньому рівні показники залишилися без змін (54%). Кількість дітей з низьким рівнем зменшилася з 27 % до 14 % . Зросла обізнаність педагогів щодо статевого виховання дітей засобами сюжетно-рольової гри.

Таким чином, результати проведеного дослідження підтверджують висунуту нами гіпотезу про те, що виділені нами педагогічні умови виявились ефективними.

ВИСНОВКИ

Внаслідок проведення дослідження, ми прийшли до таких висновків за висунутими у дослідженні завданнями.

За першим завданням: Вивчено стан досліджуваної проблеми в теорії та практиці дошкільного виховання; уточнено зміст поняття «*статеве виховання*». Під статевим вихованням розуміється процес систематичного, свідомого, спрямованого впливу на психічний і фізичний розвиток хлопчика (чоловіка) і дівчинки (жінки) з метою оптимізації їх особистісного розвитку і діяльності в усіх, пов'язаних у взаєминах статей, сферах життя. Статеве виховання включає і формування статевої свідомості, оволодіння представниками різних статей нормами статевої поведінки та культурою міжстатевих відносин. До норм статевої поведінки, якими повинні оволодіти діти, відносяться моральні, гігієнічні та естетичні.

Результатом статевого виховання є *статева вихованість* - інтегративна якість особистості, яка включає в себе сукупність сформованих особистісних якостей і відображає систему соціальних відношень через призму статевої належності; поєднує в собі знання, ставлення та поведінку дошкільника, збалансованість його статевої свідомості й поведінки, сформованість суспільно значущих якостей.

За другим завданням:

Ефективним засобом формування статевої вихованості у дітей є сюжетно-рольова гра. У сюжетно-рольовій грі відбувається засвоєння дітьми статевої поведінки, закладаються основи емоційно позитивного ставлення до майбутньої соціальної ролі чоловіка чи жінки.

Сюжетно-рольова гра сприяє розвитку інтересу, емоційно-позитивного ставлення до протилежної статі, умінню взаємодіяти, домовлятися з протилежною статтю, а також позитивно впливає на хід ігрової діяльності в цілому. Сюжетно-рольова гра як ніяка інша діяльність наближає дитину до світу дорослих, моделюючи їх відносини. Таке моделювання - найважливіший

засіб орієнтації дитини в світі дорослих, визначення своєї статевої ролі, віднесення себе до представника певної статі.

Організація ігрової діяльності з урахуванням виявлених якостей допомагає вихователям формувати культуру статевої взаємності дошкільників, правильне осмислення власного внутрішнього світу.

За третім завданням:

На основі узагальнення наукових джерел визначено критерії та показники рівнів статевої вихованості старших дошкільників: когнітивний (уявлення про себе, своє тіло, статеві особливості, свої статеві ролі, норми поведінки; диференціація сутності понять дівчинка – хлопчик, чоловік – жінка); емоційно – ціннісний (позитивне ставлення до себе, до стереотипів, бажання їм наслідувати, до виконання в майбутньому соціальних ролей); поведінковий (відповідність поведінки ціннісним статевим характеристикам, прояв індивідуальних якостей, притаманних своїй статі).

Узагальнивши результати проведеного дослідження на етапі констатувального експерименту, враховуючи попередньо виділені критерії та показники, нами було виокремлено рівні сформованості статевої вихованості у дітей дошкільного віку: *високий, середній, низький*.

На високому рівні перебуває 19% дітей; середньому – 54%; низькому – 27%. Отже, переважна більшість дітей перебуває на середньому рівні. Виявлення низького рівня актуалізує виховну роботу з цією категорією дітей з метою формування у них статевої вихованості. Було встановлено, що ставлення дітей один до одного є одним із вагомих чинників дружніх чи деструктивних стосунків малюків в процесі комунікативної діяльності.

Проведене дослідження дозволило зробити *висновок*, що в більшості дітей старшого дошкільного віку уявлення про статево-приналежність сформовані, але при цьому слід також вказати на той факт, що у дітей відсутні чіткі уявлення про соціальні ролі чоловіка і жінки в родині, особливо це стосується чоловіка, що дає нам підстави стверджувати, що батьки не приймають достатньої участі у вихованні дітей.

За четвертим завданням:

З'ясовано, що статеве виховання дошкільників здійснюють педагоги та батьки. Встановлено, що педагоги розуміють актуальність даної проблеми, але недостатньо уваги приділяють статево-вихованню старших дошкільників і не вважають за необхідне підходити до виховання дітей з урахуванням їх стате-вих особливостей, вважаючи, що з плином часу діти в будь-якому випадку засвоять норми стате-рольової поведінки. Сюжетно-рольові ігри застосовуються в освітньому процесі, але при цьому вони не проводяться з метою формування стате-вої вихованості у дошкільників, а використовуються для вирішення інших педагогічних завдань, зумовлених напрямками освітньої програми.

Тому постає необхідність визначення педагогічних умов стате-вого виховання дітей дошкільного віку засобами сюжетно-рольової гри та розробки системи роботи, спрямованої на формування у дітей стате-вої ідентифікації та диференціації, що в результаті становить стате-ву вихованість.

За п'ятим завданням:

Розроблено та апробовано систему роботи з дошкільниками щодо формування їх стате-вої вихованості засобами сюжетно-рольової гри.

Педагогічними умовами є: організація предметно-просторового середовища, що створює умови для реалізації дітьми стилю і дій, характерних для чоловічого і жіночого типу поведінки; підбір сюжетно-рольових ігор, що сприяють ефективному розвитку стате-рольової ідентичності; об'єднання дітей різної статі в розігруванні сюжету гри; поетапне керівництво ігровою діяльністю, доведеною до самостійності та творчості дітей.

Робота з дошкільниками здійснювалася в *двох напрямках*: створення необхідного ігрового середовища; безпосередня організація сюжетно-рольових ігор дітей. В рамках методичної роботи з вихователями були використані такі форми роботи: консультація, семінар-практикум.

Результати контрольного експерименту засвідчили ефективність і продуктивність комплексної системи педагогічних умов щодо статевого виховання старших дошкільників засобами сюжетно-рольової гри.

Високого рівня сформованості статевої вихованості досягли 32% дітей, (на констатувальному етапі їх було 19 %). На середньому рівні показники залишилися без змін (54%). Кількість дітей з низьким рівнем зменшилася з 27 % до 14 % . Зросла обізнаність педагогів щодо статевого виховання дітей. Результати проведеного анкетування педагогів засвідчують оволодіння ними методикою статевого виховання старших дошкільників засобами сюжетно-рольової гри.

Таким чином, результати проведеного дослідження підтверджують висунуту нами гіпотезу про те, що виділені нами педагогічні умови виявились ефективними.

Викладені у дослідженні результати не розглядаються як вичерпні, такі, що повністю вирішують проблему формування статевої вихованості дітей старшого дошкільного віку засобами сюжетно-рольової гри. Перспективними залишаються такі аспекти проблеми, як вивчення особливостей статевого виховання дітей молодшого дошкільного та раннього віку; забезпечення наступності у статевому вихованні старших дошкільників та молодших школярів; формування культури поведінки хлопчиків та дівчаток, культура мовленнєвого спілкування в одностатевому та різностатевому угрупованні тощо.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Абрагам К.А. Нотатки про статеве виховання дітей у сім'ї. *Айболить*. 1993. № 3. С. 58-60.
2. Абраменкова, В. В. Социальная психология детства: развитие отношений ребёнка в детской субкультуре. М., 2000. 416 с.
3. Андреев В.І. Педагогіка: навчального курсу для творчого саморозвитку. 2-е вид.. Казань: Центр інноваційних технологій, 2000. 124 с.
4. Араканцева, Т. А. Гендерная социализация ребенка в семье : учебное пособие. М. : НОУ ВПО МПСИ, 2013. 137 с.
5. Баглаєва Н. Логіко-математичний розвиток дошкільнят: шлях оптимізації. *Палітра педагога*. 2002. № 2. С. 12-14.
6. Базовий компонент дошкільньої освіти/ За наук. ред Т.Піроженко. К., 2021. 26 с.
7. Белкін А.І. Біологічні та соціальні фактори, що формують статеву ідентифікацію (за даними вивчення осіб, які перенесли зміну статі). / /Співвідношення біологічного і соціального в людині.М, 1975. С. 777-790.
8. Боритко Н.М. В пространстве воспитательной деятельности. Волгоград. Перемена. 2001).
9. Бочкарева, Л. П. Воздействие книг и картин на игровые образы. *Воспитание детей в игре* / Сост. А.К. Бондаренко, А.И. Матусик. М., 1983. С. 38-48.
10. Великий тлумачний словник. *Сучасна українська мова від А до Я* (2008, одним томом). Донецьк: Бао. Голов.редактор: А. П. Загнітко. 60 тис. слів.
11. Говорун Т.В., Шарган О.М. Батькам про статеве виховання дітей. К., 1990. 160 с.
12. Гончаренко А.М. Педагогічні умови та шляхи формування гуманних взаємин старших дошкільників / А.М.Гончаренко // Теоретично-методичні проблеми навчання і виховання: збірник наукових праць: педагогічні науки /

редкол: Н.М. Бібік, М.С.Вашуленко, Е.С.Вільчковський [та ін.]. – К., 2000. – С. 22–24.

13. Градусова Л.В. Гендерная педагогика: учебное пособие. М.: Флинта; Наука, 2011. 176 с.

14. Данилюк, О. Л. Полоролевая социализация ребёнка дошкольного возраста. *Дошкольная педагогика*. 2010. № 2. С.4-7.

15. Доронова Т.Н. Пол или гендер? (девочки – налево, мальчики – направо!). *Обруч: образование, ребенок, ученик*. 2009. № 3. С. 3-6.

16. Думитрашку Т. А. Влияние внутрисемейных факторов на формирование индивидуальности. *Вопросы психологии*. 1991. № 1. С. 135–142.

17. Єремеева В. Д. Хрирман В.Д. Мальчики и девочки - два разных мира нейропсихологи – учителям, воспитателям, родителям, психологам. СПб : Тускарора , 2001.184 с.

18. Зайцева О.Ю., Шинкарёва Н.А. Концептуальная модель развития основ гендерной культуры детей старшего дошкольного возраста. *Современные проблемы науки и образования*. 2015. № 3. Режим доступа: <http://www.science-education.ru/ru/article/view?id=20184>

19. Исаев Д.Н., Каган В.Е. Половое воспитание детей: *Медико-психологические аспекты*.Изд. 2-е, перераб. и доп. Л., 1988. 160 с.

20. Каган В.Е. Система половых различий. *Психика и пол детей и подростков в норме и патологии*: сб. науч. тр. Л., 1986. С.19 - 24.

21. Колесов Д.В., Сельверова Н.Б. Физиолого-педагогические аспекты полового созревания. М.: Педагогика, 1978. 224 с.

22. Колесов, Д.Б. Беседы ополовом воспитании. М., 1986 190 с.

23. Кон И.С. Психология половых различий. *Вопросы психологи*. 1988. № 2. С.47-57.

24. Кон, И. С. Мужчина в меняющемся мире. М.: Время, 2009. 496 с.

25. Кононко О.Л. Розвиток статевої свідомості хлопчиків і дівчаток у дошкільний період. *Вихователю про психологію та педагогіку сексуального розвитку дитини: Наук.-метод. зб.* К., 1996. С. 91-119.
26. Кузнєцова О.А. Статеве виховання школярів. Миколаїв, 2004. 176 с.
27. Кулеша Э. Освоение предметных действий дошкольниками. *Дефектология*. 2012. №3. С. 65-78.
28. Куприянов, Б.В., Дынина С.А. Современные подходы к определению сущности категории «педагогические условия». *Вестник Костромского гос. ун-та им. Н.А. Некрасова*. 2001. № 2. С. 101–104.
29. Мезеря І.В. Актуальні проблеми статевого виховання на сучасному етапі. Луганськ: Знання, 2003. 64 с.
30. Методичні аспекти реалізації Базової програми розвитку дитини дошкільного віку “Я у Світі” / О. Л. Кононко, З. П. Плохій, А. М. Гончаренко та ін. К. : Світич, 2009. 208 с.
31. Михайленко Н.Я., Короткова Н.Я. Организация сюжетной игры в детском саду. М.: Линка-Пресс, 2009. 96 с.
32. Муравьева И.С. Сюжетно-ролевая игра как средство гендерного воспитания детей старшего дошкольного возраста Режим доступа: <https://nmcsova.ru/konf/ovsm-5/dou/muraveva-syuzhetno-rolevaya-igra-kak-sredstvo-gendernogo-vospitaniya-detey-starshego>
33. Нежура Т.В., Собчук А.А Статеве виховання дітей дошкільного віку через призму наступності систем дошкільної та початкової освіти. *Дошкільна педагогіка*. Випуск 31. Т. 2. 2021. С.159 -162.
34. Олійник Л. Авторський підхід до здійснення статевого виховання старших дошкільників та учнів початкової школи . *Дитячий садок*, 2009, № 29. (серпень). С.93 – 95.
35. Олійник Л. Статева соціалізація дошкільнят. *Дошкільне виховання*, 2008, № 11. С. 7 – 9.

36. Олійник Л. Статеве виховання : навчальний посібник з питань здійснення статевого виховання дітей від народження до юнацького віку. Миколаїв: Принт-Експрес, 2009. 112 с.

37. Олійник Л.М. Статеве виховання у дошкільних закладах та початковій школі : навчально-методичний посібник. Миколаїв, 2011. 128 с.

38. Павлова Л.Н. О взаимодействии семейного и общественного воспитания детей раннего возраста: К вопросу обновления системы общественного воспитания. *Дошкольное воспитание*. 2012. № 8. С.16-18.

39. Полонский В. М. Словарь по образованию и педагогике. М.: Высш. шк. 2004. 512 с.

40. Попович Н.В. Статеве виховання як педагогічна проблема. *Медсестринство*. 2019. № 7. С. 27–29.

41. Психологические термины и понятия. Словарь. Под ред. Борнесса Э. Мура и Бернарда Д. Фаина. М.: Независимая фирма «Класс», 2010. 524 с.

42. Репина Т.А. Проблема полоролевой социализации детей. М., 2004. 228 с.

43. Репина Т.А. Социально-педагогическая характеристика группы детского сада. Москва, 1988. 207 с.

44. Репина, Т. А. Проблема полоролевой социализации детей: Издательство Московского психолого-социального института. Воронеж: Издательство НПО «МОДЭК», 2014. 152 с.

45. Родина Н. А. Сборник игр для дошкольников: для формирования гендерной идентичности у детей дошкольного возраста. Режим доступа: <https://nsportal.ru/detskiy-sad/raznoe/2017/11/12/sbornik-igr-napravlenykh-na-formirovanie-gendernoy-identichnosti-detey>

46. Савченко Ю. Статеве виховання та статева просвіта дітей дошкільного віку. *Вихователь-методист дошкільного закладу*. 2011. № 5. С. 33-39.

47. Словник гендерних термінів. Джерело: Шевченко З. В. (уклад.). 2016. 336 с.
48. Смирнова Е.И. Дошкольник в современном мире. М.: Дрофа, 2012. 270 с.
49. Стенникова И. А. Полоролевое воспитание несовершеннолетних. Методические рекомендации для педагогов. Полевской, 2015. 37 с.
50. Татаринцева Н.Е. О полоролевом воспитании в контексте современной педагогической реальности. *Дошкольное воспитание*. 2009. № 3. С. 28-33.
51. Тытаренко Т. М. Такие разные дети. К. Рад. шк., 1989. 142 с.
52. Фельдштейн Д. И. Психология развивающейся личности. М.: Институт Практической Психологии, 1996. 512с.
53. Харчевникова А.Н. Самостоятельная сюжетно-ролевая игра детей четырех-пяти лет: особенности организации. *Детский сад: теория и практика*. 2012. № 10. С. 48-55.
54. Хрипкова А.Г., Колесов Д.В. В семье растут сын и дочь. М., 1985. 240 с.
55. «Я у Світі». Програма розвитку дитини від народження до 6 років /О.П. Аксьонова, А.М. Аніщук, Л.В. Артемова; наук. Кер. О.Л. Кононко. К: ТОВ«МЦФЕР» . Україна» 2019. 488с.

ДОДАТКИ

Додаток А

Методика «Статеві-вікова ідентифікація» (Н.Л. Белопольська)

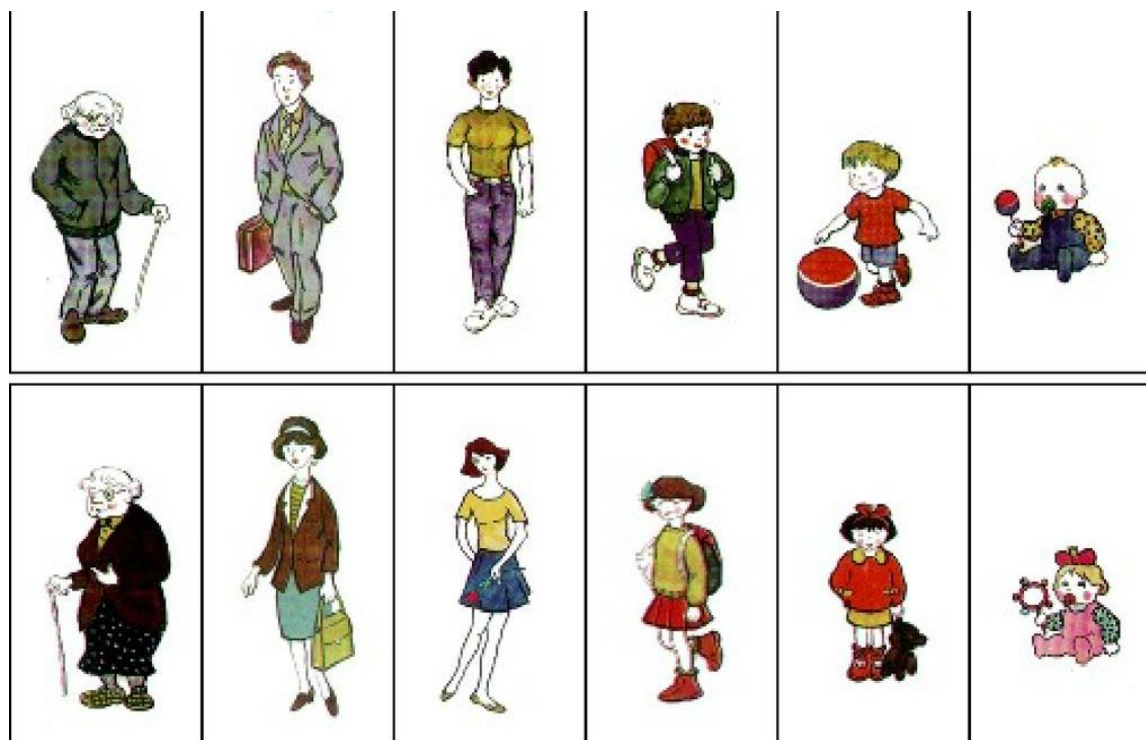
Бланк для реєстрації результатів першого етапу проведення методики

1 Немовля	2 Дошкільник	3 Школяр	4 Юнак/ Дівчина	5 Чоловік/ Жінка	6 Людина похилого віку

Бланк для реєстрації результатів другого етапу проведення методики

Привабливий образ	Непривабливий образ

Ілюстративний матеріал для проведення діагностичної методики

Стандартизована бесіда «Хлопчики і дівчатка» за Н.Татаринцевою

1. Як тебе звати?
2. Ти хлопчик чи дівчинка?
3. Хлопчик і дівчинка - однакові або різні?
4. В які ігри грають хлопчики, а в які - дівчатка?
5. З ким цікавіше грати - з хлопчиками чи дівчатками?
6. Які дівчатка (хлопчики) тобі подобаються?
7. Коли виростеш, будеш мамою або татом (тіткою або дядьком)?
8. Хто в сім'ї найсильніший?
9. Хто в сім'ї створює затишок в домі?
10. Що в родині роблять тато і мама?

Анкета для вихователів

Шановні педагоги!

Просимо вас відповісти на запитання запропонованої анкети. Ваші об'єктивні відповіді допоможуть нам у дослідженні умов статевого виховання дітей старшого дошкільного віку.

Дякуємо за допомогу!

1. Дайте визначення поняттю «статеве виховання».
2. Чи вважаєте Ви, що до виховання дітей слід підходити з урахуванням їх особливостей, обумовлених статевою приналежністю?
3. У чому Ви бачите проблеми статевого виховання дітей в умовах сім'ї та ЗДО?
4. Чи використовуєте Ви у своїй педагогічній діяльності сюжетно-рольові ігри? З якою метою Ви їх використовуєте?
5. Чи згодні Ви з тим, що залучення дітей групи до участі в сюжетно-рольовій грі дозволить сформувати у них уявлення про статево-рольову поведінку?
6. Чи часто Ви використовуєте сюжетно-рольові ігри в роботі з метою формування уявлень дітей про статеві ролі?
7. Чи повинен вихователь організовувати сюжетно-рольові ігри та залучати дітей до участі в них, або створювати для цього умови в групі?
8. Чи повинна проводитися будь-яка попередня робота перед організацією сюжетно-рольової гри.

Сюжетно-рольові ігри

Гра «Ательє»

Мета: закріпити уявлення про роботу швачки, зміцнювати навички суспільної поведінки, дякувати за надану допомогу і турботу, розвивати і зміцнювати дружні взаємини між дітьми.

Ролі: модельєр, закрійник, швачки, вишивальниця, гладильщица, комірник, касир-приймальник.

Ігрові дії: вибір фасону, поради, роблять замовлення, зняття мірок, розкладка викрійок і крій, примірка, пошиття виробів, їх обробка, вишивка, прасування, швачка здає готову продукцію на склад, оплата замовлення, отримання замовлення.

Попередня робота: Екскурсія в швейне ательє. Бесіда з дітьми про те, що бачили на екскурсії. Спостереження за роботою кастелянші в дитячому садку (ремонтують одяг). Зустріч з працівниками швейного ательє (батьки), бесіда. Читання творів: С. Михалков «Заєць кравець», Вікторів «Я для мами платтяшила», Грінберг «Олін фартух». Дидактична гра «Що у тебе вовняне?» Розгляд зразків тканин. Бесіда «Що з якої тканини можна зшити?» Виготовлення альбому «Зразки тканин». Розгляд журналів мод.

Аплікація «Лялька в красивому платті». Ручна праця «Приший гудзик». Виготовлення атрибутів для гри з залученням батьків (вітрина, прасувальні дошки, набори тканин, гудзиків, ниток, лекала викрійок і ін.)

Ігровий матеріал: різноманітні тканини на вітрині, набори, що містять нитки, голки, гудзики, наперстки, 2-3 швейні машини, ножиці, викрійки (лекала), сантиметрова стрічка, стіл розкрою, праски, прасувальні дошки, фартухи для швачки, журнал мод, трюмо, квитанції.

Гра «Салон краси»

Мета: розширити і закріпити знання дітей про роботу в «Салоні краси», викликати бажання виглядати красиво, виховувати культуру поведінки в громадських місцях, повагу, ввічливе ставлення до старших і один до одного.

Ролі: перукар, майстер манікюру, майстер косметичного кабінету, касир, прибиральниця, клієнти.

Ігрові дії: Перукар миє волосся, зачісує, робить стрижки, фарбує волосся, голить, освіжає одеколоном. Майстер манікюру робить манікюр, покриває нігті лаком, дає рекомендації по догляду за руками.

Майстер манікюру робить манікюр, покриває нігті лаком, дає рекомендації по догляду за руками. Майстер косметичного кабінету робить масаж обличчя, протирає лосьйоном, змащує кремом, фарбує очі, губи і ін. Касир вибиває чеки. Прибиральниця підмітає, змінює використані рушники, серветки. Відвідувачі чемно вітаються з працівниками салону, просять надати послугу, радяться з майстрами, платять в касу, дякують за послуги.

Попередня робота: Відвідування дітьми перукарні з батьками. Розповіді дітей про те, що вони робили в перукарні. Розповідь вихователя про культуру поведінки в громадських місцях. Розгляд альбому зі зразками зачісок. Розгляд буклетів із зразками косметичних засобів. Дидактична гра «Причешу ляльку красиво». Дидактична гра «Попелюшка збирається на бал». Прогулянка до найближчої перукарні. Виготовлення атрибутів до гри із залученням батьків (халати, рушники, серветки та ін.)

Гра «Дочки матері»

Вихователь пропонує головну роль мамі, а сам бере другорядну - роль дочки.

Вихователь:

- Давай пограємо. Ти будеш мамою, а я - твоєю донькою. Де ми будемо жити? Скоро в гості прийде твоя подруга - перукар Марина, яка підстриже тебе

і зробить зачіску. Влаштуємо святкову вечерю? Що будемо готувати? Ти будеш готувати, а я тобі допомагати. Будемо пекти пироги? Яка начинка буде в пирогах? Ой, а у нас немає муки! Підемо в магазин.

Далі вихователь бере на себе роль продавця і веде рольовий діалог з мамою:

Отже, в грі «Дочки - матері» 3 рольові зв'язки:

Мама - дочка,

Мама - продавець,

Мама - перукар.

Спільні сюжетно - рольові ігри:

Гра «Будинок, сім'я»

Мета: спонукати дітей творчо відтворювати в іграх побут сім'ї. Удосконалювати вміння самостійно створювати для запланованого сюжету ігрову обстановку, відповідально ставитись до своїх обов'язків,

Ігрові дії: ігрові проблемні ситуації: «Коли мами і тата немає вдома» (турбота про молодших, виконання посильної домашньої роботи), «Ми Готуємося до свята» (Спільні сімейні справи), «Зустрічаємо гостей» (правила прийому гостей, поведінка в гостях), «Наш вихідний день», «Прогулянка в ліс», «Сімейний обід» и ін.

Варто вносити в гру елементи праці: прання лялькової білизни, лагодження одягу, прибирання приміщення. По ходу гри підбирати, міняти іграшки, предмети, конструювати ігрову обстановку за допомогою ігрових модулів, використовувати власні саморобки, застосовувати природний матеріал.

Гра «Магазин»

Мета: викликати у дітей інтерес до професії продавця, формувати навички культури поведінки в громадських місцях, виховувати дружні взаємини.

Ігрові дії: Водій привозить на машині товар, вантажники розвантажують, продавці розладжуватися товар на полицях. Директор стежить

за порядком в магазині, піклується про те, щоб в магазин під час завозився товар, дзвонить на базу, замовляє товар. Приходять покупці. Продавці пропонують товар, показують, зважують. Покупець оплачує покупку в касі, отримує чек. Касир отримує гроші, пробиває чек, дає покупцеві здачу, чек. Прибиральниця прибирає приміщення.

Ігрові ситуації: «Овочевий магазин», «Одяг», «Продукти», «Тканини», «Сувеніри», «Книги», «Спорттовари», «Меблевий магазин», «Магазин іграшок», «Зоомагазин», «Головні убори», «Квітковий магазин», «Булочна» і ін.

Попередня робота: Екскурсія в магазин. Спостереження за розвантаженням товару в овочевому магазині. Бесіда з дітьми про проведені екскурсії, читання літературних творів: Б. Воронько «Казка про незвичайні покупки» та ін. Етична бесіда про поведінку в громадських місцях.

Зустріч дітей з мамою, яка працює продавцем в магазині. Складання дітьми оповідань на тему «Що ми вміємо?»: «Як купити хліб в булочній?», «Як перейти дорогу, щоб потрапити в магазин?», «Де продають зошити, олівці?» і т.д.

Виготовлення з дітьми атрибутів до гри (цукерки, гроші, гаманці, пластикові карти, цінники і т.д.).

Ігровий матеріал: ваги, каса, халати, шапочки, сумки, гаманці, цінники, товари по відділах, машина для перевезення товарів, обладнання для прибирання.

Гра «Ми приймаємо гостей»

Мета: формування розуміння необхідності виконання правил і норм етичної поведінки. Розвиток доброзичливості, гостинності, прагнення до прояву ініціативи кожною дитиною.

Обладнання: іграшки, які можуть прийти в гості, столові предмети, тарілки, виделки, ложки, ножі, чашки, серветки.

Сюжетно - рольові ігри для хлопчиків:

Гра «Автозавод»

Мета: формування уявлень про завод і тому, що він виробляє, трудових умінь, розвиток творчої уяви дітей. Виховувати позитивне ставлення до робітничих професій.

Ролі: Слюсар, зварювальник, автомеханік.

Обладнання: великий конструктор.

Гра «Космодром»

Мета: сприяти військово-патріотичної підготовки дошкільнят, виховувати відповідальне ставлення до навчання, удосконалювати фізичну підготовку дітей, вчити самостійно розвивати сюжет гри.

Обладнання: дидактичний матеріал «космос», великий конструктор, м'які модулі.

«Я - водій»

Мета: розширювати у дітей уявлення про професію шофера, автомеханіка. розвивати уміння будувати рольовий діалог, проявляти творчість в грі, використовуючи реальні предмети для створення ігрової обстановки. Виховувати доброзичливість, готовність прийти на допомогу, культуру поведінки в транспорті.

Словник: бензозаправна колонка, бензин, каністра, заправник, кондуктор, механік, жезл, інспектор, права.

Ігровий матеріал: інструменти для ремонту машин, бензозаправна колонка, будівельний матеріал, кермо, каністра, шланг для імітації заправки машини бензином, відерце з ганчіркою, квитки, гроші, сумка для кондуктора, світлофор, жезл, кашкет інспектора, документи водія (права)

Попередня робота: Екскурсія до автобусної зупинки, спостереження за автобусом, таксі та роботою шофера. Ознайомити з простими жестами регулювання: «зупинитися», «приготується», «проїзд дозволений».

Ігрові ролі: водій таксі, водій автобуса, кондуктор, пасажери, водій вантажної машини, механік, заправник, поліцейський (інспектор).

Додаток Д**Методичні рекомендації:**

- бачити розвиваючі можливості сюжетно-рольової гри у формуванні у дітей уявлень про соціальні статеві ролі в суспільстві і закріпленні в поведінці позитивних стереотипів мужності і жіночності;
- мати уявлення про те, якою має бути сюжетно-рольова гра на кожному віковому етапі;
- вміти грати відповідним чином з дітьми різного віку та статі;
- для того щоб у хлопчиків і дівчаток дошкільного віку формувалася позитивна статева ідентичність, потрібно грати разом з ними, показуючи їм позитивні зразки маскулінної або фемінної поведінки, або зробивши основний акцент на таких зразках в поведінці дітей;
- уникати позиції "вчителя", замінюючи її на позицію "гра партнера", уникати негативних оцінок, підкреслюючи тільки позитивні моменти;
- грати з дітьми протягом усього дошкільного дитинства, але на кожному віковому етапі розгортати гру особливим чином,
- щоб дітьми засвоювалися нові, більш складні способи взаємодії між однолітками обох статей, погтрібно розширювати уявлення про майбутні соціальних ролях;
- залучати до гри дітей різної статі: спочатку допомагати дітям організувати сюжетно-рольову гру в різностатевих групах (2-3 дитини), поступово збільшуючи число дітей;
- орієнтувати хлопчиків і дівчаток на здійснення ігрових дій відповідно зі своєю статтю, а також і на пояснення сенсу своєї статевої поведінки партнерів по грі - дорослому або однолітку своєї чи протилежної статі.

Консультація

«Роль сюжетно-рольової гри в статевому вихованні дошкільнят»

Проблеми статевого виховання хвилюють сьогодні велику кількість дослідників і педагогів.

Метою статевого виховання в педагогіці є виховання дітей різного статі, однаково здатних до самореалізації і розкриття своїх потенціалів і можливостей в сучасному суспільстві.

Всі ми знаємо, що період дошкільного дитинства є неоцінним в цілому для розвитку людини.

Всі найважливіші якості особистості, задатки і здібності формуються в цьому віці.

Статева ідентифікація дитини відбувається вже до трьох-чотирьох років, тобто до кінця молодшого віку дитина засвоює свою статеву приналежність, хоча ще не знає, яким змістом повинні бути наповнені поняття «хлопчик» і «дівчинка». Стереотипи чоловічої і жіночої поведінки входять в психологію дитини через безпосереднє спостереження за поведінкою чоловіків і жінок. Дитина ще й не використовує ці символи «мужності» в своїй практиці, але вже починає вносити їх в сюжет гри. Орієнтація дитини на цінності своєї статі відбувається не тільки в сім'ї, але і в дошкільному закладі, в якому вона проводить більшу частину часу.

Загальновідомо, що навколишнє середовище є одним з основних засобів розвитку особистості дитини, джерелом її індивідуальних знань і соціального досвіду.

Предметно - просторове середовище не тільки забезпечує різні види активності дошкільнят (фізичної, ігрової, розумової і т. д.), але і є основою їх самостійної діяльності з урахуванням статевих особливостей.

Роль дорослого в даному випадку полягає в тому, щоб відкрити перед хлопчиками і дівчатками весь спектр можливостей середовища і направити їх зусилля на використання окремих елементів його з урахуванням статевих та індивідуальних особливостей і потреб кожної дитини.

У дошкільному віці гра є основним видом дитячої діяльності, саме в сюжетній грі відбувається засвоєння дітьми статевої поведінки, тому підбору матеріалів і устаткування для ігрової діяльності дівчаток і хлопчиків необхідно приділити особливу увагу.

При проведенні роботи по вихованню дітей з урахуванням їх статевих особливостей, пропонуємо звернути увагу на наступне:

- На привабливість ігрового матеріалу і рольової атрибутики з метою залучення дітей до відбиття в грі соціально схвалюваних образів жіночої і чоловічої поведінки;

На достатність і повноту матеріалу для ігор, в процесі яких дівчатка відтворюють модель соціальної поведінки жінки - матері;

- На наявність атрибутики для ігор - «подорожей», в яких хлопчикам дається можливість програти чоловічу модель поведінки.

Процес одягання і роздягання ляльок та м'яких іграшок діти ототожнюють з процедурою, з якою вони постійно стикаються в власному житті, що сприяє усвідомленню ними людського сенсу цієї дії, і якщо спочатку дитина просто відтворює в грі дії дорослих, то поступово вона починає позначати і називати свою роль: «Я - мама, Я - тато».

Коли у іграшок привабливий вигляд, набагато простіше викликати у дівчаток і хлопчиків почуття симпатії до них.

Відображаючи в грі соціально схвалювані зразки жіночої і чоловічої поведінки по відношенню до іграшок - дівчатка і хлопчики отримують необхідний емоційний розвиток.

Важлива роль у розвитку ігрової діяльності належить конструюванню з великого будівельного матеріалу. Хлопчики, спочатку під керівництвом, а потім самостійно охоче конструюють для колективних ігор. Це може бути велика машина, літак, пароплав, вагон поїзда і. т. д. Це є дуже важливою умовою для виховання дітей з урахуванням їх статевих особливостей, що хлопчикам може бути доручена «важка» робота: «Підвезти» матеріал на машинах, встановити основні великі деталі і. т. д.

Роль вихователя полягає в тому, що він щодня бере участь в іграх дітей. При цьому він керує, як іграми, в яких беруть участь за бажанням всі діти, так і диференційовано грає з дівчатками і хлопчиками. Часто дорослі засуджують поведінку хлопчиків, коли вони бігають, кричать, грають у війну. Але якщо врахувати, що хлопчикам фізіологічно потрібно більший простір для ігор, що в грі вони розвиваються фізично, вчаться регулювати свою силу, гра їм допомагає розрядити накопичену енергію, то, можливо, причин для засудження буде менше. Просто надайте їм простір і стежте, щоб ігри не носили агресивного характеру, для цього потрібно навчити грати хлопчиків в солдатів, льотчиків, моряків і створити для цього відповідні умови.

Так як хлопчики дуже люблять розбирати іграшки, вивчати їх будова і конструкцію (а дорослі часто сприймають це як навмисне псування іграшок), при покупці іграшок для хлопчиків потрібно це врахувати. Краще для ігор купувати конструктори «збірно - розбірні моделі транспорту».

Для ігор дівчаткам потрібно невеликий простір. організовуючи ігрове середовище, потрібно про це пам'ятати. Бажано, щоб все, що може знадобитися для гри було поруч. Дівчата найчастіше в іграх освоюють роль мами, тому необхідно, щоб у них була достатня кількість ляльок, колясок та іншої атрибутики. Так як у дівчаток краще розвинена дрібна моторика, то їм більше потрібно дрібних іграшок, атрибутів до ігор.

Виховання дітей з урахуванням їх статевих особливостей, з одного боку покликане допомогти дитині усвідомити себе представником тієї чи іншої статі. Внаслідок цього у дітей повинна сформуватися гендерна стійкість: «Я дівчинка і буду нею постійно, Я - хлопчик і завжди буду ним». Але разом з

тим, сучасна ситуація розвитку суспільства категорично проти того, щоб чоловіки і жінки мали низку переваг за статевою ознакою.

Наприклад, хлопчики, як майбутні чоловіки, в особистих проявах, не повинні демонструвати тільки мужність, непохитну волю і «залізни» м'язи. Вони повинні бути добрими, м'якими, чуйними, проявляти турботу по відношенню до інших людей, рідних і близьких. Дівчата, як майбутні жінки, крім традиційно жіночих якостей повинні бути активними ініціативними, вміти відстоювати свої інтереси.

Очевидно, що виховання дітей з урахуванням їх статевої особливості буде залежати від тих зразків поведінки жінок і чоловіків, з якими дитина постійно стикається в сім'ї.

***Проведення семінару-практикуму
«Особливості статевого виховання дошкільників»***

Метою проведення семінару-практикуму було сформувавши уявлення педагогічних працівників про особливості статевого виховання дітей дошкільного віку; урахування індивідуальних особливостей дітей, обумовлених їх статевою належністю під час здійснення освітньої роботи з ними.

Даний метод було реалізовано шляхом використання фронтальної форми роботи, участь у ній взяли вихователі усіх вікових груп. Семінар-практикум містив елементи тренінгу та складався з теоретичної та практичної частин. Теоретична частина передбачала надання інформації про динаміку статевого розвитку дітей дошкільного віку та відмінності хлопчиків і дівчаток, які необхідно враховувати педагогам. З метою уникнення в учасників втоми та зниження рівня уваги і сприймання, повідомлення теорії чергувалося із виконанням завдань у парах. Практична частина включала у себе проходження тесту відповідної тематики, створення колажів під час роботи у підгрупах, виконання вправ.

У межах семінару-практикуму вихователям було надано також персональні картки-підказки «Відмінності хлопчиків та дівчаток», у яких було зазначено та охарактеризовано статеві особливості дітей обох статей, що виявляються у їх фізіології, фізичному розвитку, загальному розвитку особистості, емоційних станах, діяльності, мовленні, вихованості, ставленні до оцінки, адаптації до школи та особливостях сприймання, уваги, мислення.

Загальна тривалість семінару-практикуму становила 150 хв., з них 30 хв. було витрачено на вступне слово, привітання, повідомлення теорії та підбиття підсумків, решта часу відводилася на виконання завдань та вправ.

Проведення семінару-практикуму

Тема: Особливості статевого виховання дітей дошкільного віку.

Мета: сформуванню уявлення педагогів про особливості статевого виховання дітей дошкільного віку, урахування статевих аспектів в роботі з дітьми.

Хід семінару-практикуму:

Вступ. Визначення мети.

Тема, яку хочемо розглянути сьогодні, є дуже актуально, особливо в руслі впровадження нового Базового компонента дошкільної освіти та чинних програм, де розглядається ідея оптимізації життєдіяльності дошкільника – щирі, довірливі стосунки між дорослим і дитиною, особистісне спілкування; актуалізується проблема статевого виховання дошкільників, необхідність врахування педагогом особливостей розвитку хлопчиків та дівчаток.

Мета, яку ставимо перед всіма учасниками семінару: сформуванню уявлення педагогів про особливості статевого виховання дітей дошкільного віку, урахування тендерних аспектів в роботі з дітьми.

Знайомство учасників. Визначення очікувань

Вправа «Імена та прикметники»

1. Учасники стають у коло.
2. Перший учасник називає своє ім'я та прикметник на ту ж літеру. (Наприклад, великий Володимир або прекрасна Поліна).
3. Кожен наступний учасник спочатку повторює імена і прикметники попередніх учасників, а потім називає своє ім'я та прикметник.
4. Якщо група велика, можна обмежити повторення до останніх 4-5 учасників.

Для визначення очікувань: наочність «Дерево і яблука».

Інформаційне повідомлення «Динаміка статевого розвитку дітей дошкільного віку»

Розвиток особистості, в основі якої лежить формування людиною своїх життєвих ролей, не може бути гармонійною без гендерно-рольової соціалізації.

Вихователь має знати, що недоліки формування гендерних ролей призводять до порушення статевої та гендерної ідентичності, а це, зокрема, може стати причиною проблем у міжстатевих контактах, сімейному житті, вихованні дітей.

Перша статева ідентичність, тобто знання своєї статевої належності відмічається науковцями вже в **1,5 року** і є найстійкішим стрижневим елементом самосвідомості. З віком обсяг і зміст цієї ідентифікації змінюються, при чому це часто пов'язано з розумовим і соціальним розвитком дитини.

Дворічний малюк уже знає свою стать, але ще не вміє обґрунтувати цю атрибуцію. У три-чотири роки дитина вже чітко розрізняє стать оточуючих людей (різна реакція на чоловіків і жінок простежується у немовлят уже у 7-8 місяців), але часто асоціює її за чисто зовнішніми ознаками, наприклад, одягом, і допускає зворотність, можливість зміни статі.

У **два роки** більшість дітей вже цілком здатна ототожнювати себе з іншими людьми за статевими ознаками. Наприклад, хлопчики помічають свою схожість з батьками або іншими чоловіками, починають зараховувати себе до тієї самої категорії.

Діти трьох років не лише правильно визначають стать оточуючих людей, а й вже досить чітко знають про те, що залежно від статі до людини висувають різні вимоги. Дівчатка, як правило, надають перевагу іграм у ляльки, зображуючи при цьому мам, бабусь, сестричок, вони люблять себе прикрашати тощо. А хлопчики переважно грають технічними іграшками, відображаючи діяльність водія, пожежника, міліціонера, військового. До п'яти років діти вже чітко диференціюють типові заняття дорослих.

Спілкування хлопчиків і дівчаток у **4-5 років** має особливий характер: з одного боку, це спілкування у грі, де ролі розподілені відповідно до статі, з другого, – безпосереднє спілкування з однолітками. Усвідомлюють постійність своєї статі та ким будуть у майбутньому.

У **6 - 7 років** настає завершальний етап у формуванні статевої ідентичності. На цьому етапі відбувається диференціація статевих ролей, вибір певних видів ігор, певних компаній. Саме в цьому віці з'являються одностатеві компанії ровесників.

У **дівчаток статева самосвідомість зароджується та формується дещо раніше ніж у хлопчиків**. Вони тонше й глибше уявляють власне «Я». Дівчатка будь-якої вікової групи, звичайно, виявляються більш зрілими, ніж хлопчики, – як у фізичному розвитку, так і у формуванні пізнавальних інтересів, емоційної стійкості, довільної регуляції поведінки. Хлопчики усіляко підкреслюють свої відмінності від дівчаток. У центр їхньої уваги потрапляють вольові риси характеру, інтелект, які забезпечують життєвий успіх. Виходить, що у **хлопчиків раніше виникає еталон «справжнього чоловіка», ніж у дівчаток – «справжньої жінки»**.

У спілкуванні хлопчики віддають перевагу прямим і чітким формам впливу. Щодо дівчаток, то вони застосовують переважно непрямі методи встановлення контактів.

У старшому віці триває розвиток ланки самосвідомості, яка характеризує дитину як хлопчика або дівчинку. Це виявляється передусім в іграх дітей, коли вони наслідують соціальні ролі дорослих. Тут діти цілеспрямовано відпрацьовують можливі для чоловічої і жіночої ролей форми поведінки. В рольових іграх хлопчики беруть на себе ролі тата, представників різних чоловічих професій, солдатів; дівчатка – мами, лікаря, виховательки, вчительки тощо.

Обрані ігрові ролі відображають реальні прагнення дітей різної статі. Інтереси хлопчиків все більше концентруються на техніці, змаганнях, темі космосу, де можна здобути перемогу, лідерство. Ігри дівчаток близькі до сімейної тематики або побутових проблем – вони відображають домашні справи дорослої жінки, насамперед матері.

Наприкінці старшого дошкільного віку дитина чітко усвідомлює свою статеву належність і починає відповідно до цього будувати свою поведінку. У цей час у дітей виникають своєрідні стосунки з деякими дітьми протилежної статі. Ці стосунки індивідуалізовані, конкретні. Хлопчик може відчувати радість під час зустрічі з певною дівчинкою, мріяти бути поруч з нею, бажати зробити їй щось приємне. Це перша дитяча закоханість, до якої дорослим слід ставитися із розумінням і повагою.

Вправа «Особливості статі».

Учасники об'єднуються у три підгрупи. Кожній дається два аркуша паперу, розділених навпіл («+» і «-»). На кожному аркуші потрібно написати відповідно сильні та слабкі якості та риси жіночої й чоловічої статі.

Хлопці		дівчатка	
«+»	«-»	«+»	«-»
...
...

Презентація груп.

Обговорення: Як ви гадаєте, чи є дівчатка з якостями та рисами, притаманними хлопчикам, і навпаки?

Слід зрозуміти, що між чоловіками і жінками існують розбіжності. Але уявлення про те, що жінки – слабка стать, а чоловіки – сильна, є стереотипом, прийнятним у суспільстві.

Інформаційне повідомлення «Відмінності хлопчиків і дівчаток та їх врахування вихователем»

Усвідомлення дошкільником своєї статевої належності, вміння розрізняти представників чоловічої і жіночої статей, реалістичний образ свого тіла, знання статево-рольових стандартів поведінки – важливі показники нормального зростання особистості.

Якщо батьки і педагоги спокійно, в мінімальному обсязі, правдиво задовольняють інтерес дитини до функціонування статевих органів людини та процесу народження, їй не доведеться шукати відповіді на природні запитання в сторонніх людей. Саме відсутність інформації спонукає дитину до пошуку важливих для світогляду відповідей.

У хлопчиків і дівчаток по-різному функціонує мозок, по-різному організовані психічні процеси. Ігнорування цих відмінностей, безстатева освіта знижують виховний та навчальний ефект, гальмують становлення статево-рольової поведінки, невілюють природні властивості дитини. Система знань про типові відмінності представників чоловічої і жіночої статей допоможе дорослому оптимізувати організацію життєдіяльності дошкільника та навчально-виховного процесу.

Відмінності хлопчиків і дівчаток детально представлено у таблиці, поданій нижче.

Статеві особливості	Хлопчики	Дівчатка
Фізіологічні особливості	Народжуються більшими. Зовнішня схожість визначається радше вродженими властивостями, ніж впливом зовнішнього середовища. Повільно змінюються, складно пристосовуються до оточення. За біологічним віком молодші від дівчаток на рік.	Народжуються дрібнішими за хлопців, але зрілішими на 3-4 тижні. Ширші, ніж у хлопчиків, можливості змінюватися під впливом зовнішніх умов. За різкою зміною обставин життя легко пристосовуються, виживають.
Сприймання	Відрізняються високою гостротою слуху і зору. Добре орієнтуються у просторі, тонко диференціюють різноманітні запахи.	Чутливі до галасу, висока шкірна чутливість, більше дратує тілесний дискомфорт. Чутливіші до погладжувачня та дотику.
Увага	Увага пов'язана з інтересом до діяльності: чим вона цікавіша, тим простіше зосереджуватися. Зауваження дорослого істотно не впливає на перебіг уваги. Відпо-відаючи на запитання,	Увага залежить від складності завдання та його соціальної значущості: чим воно складніше, тим важче утримується увага; чим більше є соціально значущим, тим довше

	дивляться здебільшого убік, перед собою. Не чекають підтримки.	зосереджена. Відповідаючи на запитання, дивляться в очі, шукаючи підтвердження правильності своїх слів.
Емоційні стани	Збудливіші, неспокійніші, дратівливіші, нетерплячіші, агресивніші. Негативна інформація проривається у мозок частіше. Пік емоційної активності припадає на перші хвилини, може довго утримувати емоційне напруження. Щоб не зламатися «виключає» слухову інформацію, не чує дорослого і не реагує на слова. Сила переживань висока, але зовнішні прояви стримані, швидко переключаються на інше.	Рідко виявляють дратівливість, агресивність. Частіше перебувають у позитивному настрої, проте перебіг емоцій високий, емоційні стани нестійкі, легко переходять від плачу до сміху. Пік емоцій припадає на середину розмови, можуть довго утримувати емоційне напруження, сприйнятливі до емоційно забарвлених звернень дорослого, уважно вдивляються в його обличчя, прагнучи розпізнати ставлення до себе. Активніше реагують на дотик. В емоційній ситуації активність різко зростає, підвищується емоційний тонус.
Мислення	Ставлення дорослому запитання, щоб отримати конкретну інформацію. Висловлюють індивідуальні, нестандартні міркування, пропонують різні варіанти розв'язання задач. Характеризуються хорошими відео просто-ровими вміннями, охоче розв'язують просторово-зорові задачі. Подумки перевертають фігури, порівнюючи їх у просторі. Намагаються встановити закономірності, виявити причинно-наслідкові зв'язки.	Ставлять запитання заради встановлення контакту. Мислення однотипніше, запитання і відповіді одноманітніше, думки схематичніші, рідше про сутнісне, частіше – про деталі. Запитання більше стосуються взаємин людей, побутових ситуацій. Упевнено діють з буквеними символами, з вивченими шаблонами, засвоєними способами дій.
Мовлення	На 4-6 місяців пізніше за дівчаток починають говорити. Рідко розкривають у словах свій внутрішній світ. Здебільшого «мовчуни», які можуть довго добирати слова, проте чіткіше передавати зміст. Краще розвинена сторона мовлення, пов'я-	Раніше починають говорити. Розвиток психіки відбувається на фоні «омовлення» життя в цілому. Володіють більшим словниковим запасом, проте відповіді одноманітніше. Краще засвоюють слова, правила; вища швидкість мовлення та читання, досконаліший правопис. Розпо-

	зана з пошуком нестандартних рішень, проявом кмітливості.	віді розгорнуті, події деталі зовані.
Поведінка	Мають високу пошукову активність, тяжіють до освоєння нового і широкого простору. Частіше потребують змін, різноманітності, прогресивної динаміки життя. Схильні до ризику, самостійні, сміливо приймають рішення. Уникають надмірної опіки, намагаються звільнитися від контролю, не люблять підкорятися вимозі.	Активність спрямована не на освоєння нового, а на збереження та закріплення досягнутого, передачу свого досвіду іншим. Демонструють іншим свої прикраси, іграшки, досягнення. Охоче виконують вимоги та розпорядження, прикрашають побут, допомагають одноліткам.
Фізичний розвиток	На 2-3 місяці пізніше за дівчаток починають ходити. Вище м'язова активність, вправніші рухи. Ігри частіше спираються на дальній зір: бігають, кидають предмети в ціль, прагнуть до освоєння широкого простору.	Раніше починають ходити. Добре розвинена дрібна моторика рук. Не такі спритні і рухливі, як хлопці, обережніші в своїх рухах. Грають у ближньому просторі, менш сміливі та ризико-вані.
Розвиток особистості	Провідний мотив – пізнавальний. Характеризуються широкими й визначеними інтересами, що виходять за межі навчальної програми. Характер послідовний, прогнозований, вольовий. Становлення особистості супроводжується проявами нервовості. Схильні до креативності, здебільшого адекватна самооцінка, співвідносять свої домагання та досягнення. Не люблять демонструвати іншим свої досягнення.	Провідні мотиви – схвалення та соціальна значущість результату. Інтереси пов'язані з моральними та побутовими аспектами життя. Характер не визначений, важко прогнозований. Нерідко домагання вищі за реальні досягнення. Зорієнтовані на зовнішній успіх, домагаються визнання авторитетних людей.
Діяльність	Не схильні до одноманітної діяльності, швидко втомлюються. Не люблять легких, знайомих завдань, надають перевагу завданням пошукового характеру. Не вимогливі до якості, ретельності, акуратності у виконанні та оформленні. Довго «розкачуються», пік працездатності настає не одразу. Зорієнтовані не на результат, а	Орієнтуються на зразок, шаблон, намагаються виконати «як треба». Надають перевагу знайомому, типовому. Старанні, намагаються прикрашати, поліпшувати зовні. Доводять основне до досконалості. В діяльність включаються відразу, швидко настає пік працездатності. Цікавить не сам процес, скільки результат та

	на процес діяльності. У взаємодії з однолітками переважає ділова форма.	його оцінка. У спілкуванні з однолітками переважають особистісні мотиви.
Ставлення до оцінки	Довіряють своїм можливостям, покладаються на власний життєвий досвід, можуть реально оцінити зроблене. Менше залежать від зовнішніх оцінок, рідко змінюють свою думку під тиском інших. Можуть не погодитися з оцінкою авторитетної особи, обґрунтувати незгоду.	Віддають перевагу оцінці авторитетного дорослого, можуть під його тиском змінити свою думку, висловити інше оцінне судження. Оцінка авторитетного дорослого виявляється значущішою за об'єктивні характеристики кінцевого результату. Погоджуються з ним, рідко висловлюють сумніви з приводу нього.
Вихованість	Частіше чують від дорослого зауваження, докори, їх частіше карають, рідше пестять. Нерідко порушують моральну норму, менше дисципліновані. Проявляють агресивність у разі примусу та приниження.	Більш відповідають очікуванням дорослих, ідеальному стандарту поведінки. Дорослі частіше хвалять їх. Характеризуються доцільною поведінкою, прагнуть бути приємними. Краще реагують на вмовляння й соціальні переваги, прагнуть догодити дорослому.

Вправа «Колаж». Робота в групах.

Учасники об'єднуються у чотири підгрупи.

Завдання: на ватмані наочно (використовуються журнали «Ліза» та ін.) представити «якими ми бачимо в суспільстві...»

- ❖ хлопчиків (1 гр),
- ❖ дівчаток (2 гр),
- ❖ чоловіків (3 гр)
- ❖ жінок (4 гр).

Презентація. Обговорення.

Мозковий штурм «Цінності статевої культури педагога»

Учасниками семінару було напрацьовано наступні цінності: терплячість; компетентність; обізнаність; мудрість; гнучкість; тактовність; толерантність; сміливість; відкритість; активність; інноваційність; доброта; впевненість; взірець для наслідування; друг для дітей.

Інформаційне повідомлення «Принципи статевого виховання дітей дошкільного віку» з елементами обговорення

Статеве виховання базується на таких принципах:

1. принцип активності (використовувати будь-які ситуації в життєдіяльності дитини для вироблення у неї правильних установок щодо своєї статі і, відповідно, своєї статевої ролі);

2. принцип реалістичності (статеве виховання має базуватися на реалістичному розумінні статевої диференціації);

3. принцип адресності (у статевому вихованні мають враховуватися не лише вік дитини, а й психічний та фізичний її розвиток, а також соціальний і культурний рівень);

4. принцип неперервності (починаючи з раннього дитинства, процес статевого виховання має зберігати послідовність і наступність);

5. принцип правдивості (інформація, яка надається дитині, має бути правдивою, з урахуванням її віку та можливостей розуміння);

6. принцип довіри (відносини між дитиною та педагогом мають базуватися на довірі; слід серйозно ставитися до інтересів дитини, її бажань та проявів статевої поведінки).

Обговорення.

Підсумки.